

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

Π.Μ.Σ: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Διπλωματική εργασία:

**«Μετανάστευση Ελλήνων στο εξωτερικό κατά τις δεκαετίες 1950-
1970. Μια αποτύπωση της μεταναστευτικής εμπειρίας»**

**“The Greek migration during 1950-1970. An overall aspect of the
migrated experience”**

της

Αναστασίας Χαντζηκωνσταντίνου, Α.Ε.Μ 758

Επιβλέπουσα: **Δόμνα Μιχαήλ, Αν. καθηγήτρια κοινωνικής
ανθρωπολογίας**

Εξεταστές : **Τσιούμης Κωνσταντίνος, Καθηγητής ΑΠΘ,**

Καλεράντε Ευαγγελία, Επ. Καθηγήτρια ΠΤΝ/ΠΔΜ

ΚΟΖΑΝΗ, ΙΟΥΝΙΟΣ, 2019

Ευχαριστίες

Νοιώθω την ανάγκη και την υποχρέωση να ευχαριστήσω κάποιους ανθρώπους που υπήρξαν αρωγοί της προσπάθειας μου, για της αποπεράτωσης της διπλωματικής μου εργασίας. Αρχικά την επιβλέπουσα της εργασίας, κυρία Μιχαήλ Δόμνα, όπου με τις γνώσεις της και την αμεσότητα της, αρχικά ως καθηγήτρια του Π.Μ.Σ., με ενέπνευσε ώστε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο αντικείμενο. Έπειτα, την ευχαριστώ θερμά, για την άψογη συνεργασία, την στήριξη της, την ανταπόκριση της και για τις εύστοχες και κατανοητές παρατηρήσεις της, ώστε να παραχθεί ένα ικανοποιητικό αποτέλεσμα.

Είμαι ευγνώμων σε όλους αυτούς που δέχθηκαν να ξεκλειδώσουν τα κουτάκια της μνήμης τους και να μου εμπιστευτούν χωρίς ενοχές αυτό το κεφάλαιο της ζωής τους. Κατάφεραν με λίγες λέξεις να μου μεταδώσουν και τα συναισθήματα τους κατά τις περιόδους αυτές, πράγμα δύσκολο. Έχοντας μελετήσει εικόνες και άρθρα σχετικά με την εποχή εκείνη, οι εικόνες και οι λέξεις έπαιρναν ζωή μπροστά στα μάτια μου.

Ευχαριστώ επίσης την οικογένεια μου, που στάθηκε δίπλα μου με σεβασμό και κατανόηση σε αυτή το χρονοβόρα και ιδιαιτέρως απαιτητική εργασία.

Copyright © Αναστασία Χατζηκωνσταντίνου, 2019.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Περίληψη

Τον 20^ο αιώνα η Ελλάδα υπήρξε χώρα αποστολής μεταναστών. Πριν από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ο κυριότερος προορισμός των μεταναστών ήταν η ΗΠΑ, η μεγαλύτερη ροή όμως σημειώθηκε μεταπολεμικά προς τις χώρες της βορειοδυτικής Ευρώπης και την Αυστραλία. Ο όγκος των μεταναστών ήταν τόσο μεγάλος που άγγιζε τα 72 % της συνολικής εξωτερικής μετανάστευσης μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, με απλούς αριθμούς ένας στους οχτώ μετανάστευε. Υπολογίζεται πως κατά την περίοδο 1946-1977 οι μετανάστες ήταν περίπου 1.000.000 από τους οποίους περίπου το 40% επέστρεψε στην Ελλάδα. Οι λόγοι που γεννούν το φαινόμενο της μετανάστευσης διαφέρουν κάθε φορά από τις συνθήκες που επικρατούν από τις χώρες αποστολής στις χώρες υποδοχής. Τα κύρια αίτια μετανάστευσης των Ελλήνων κατά την μεταπολεμική περίοδο ήταν οικονομικά, κοινωνικά αλλά και πολιτικά. Ένα σύμπλεγμα συγκυριών ώθησε προς την μετανάστευση όπως, η αποδιοργάνωση της παραδοσιακής αγροτικής οικονομίας της χώρας σε συνάρτηση με την αδυναμία απορρόφησης εργατικών χεριών από τη βιομηχανία, οι αυξημένες εργασιακές δυνατότητες που παρείχαν οι αναπτυσσόμενες οικονομίες των κρατών υποδοχής και οι ευκαιρίες για αύξηση των εισοδημάτων και τέλος η πληροφόρηση, οι προσδοκίες και οι στρατηγικές των ίδιων των μεταναστών και των οικογενειών τους.

Σημαντικό ρόλο έπαιξε η Κατοχή και ο Εμφύλιος στον 20^ό αιώνα αλλά και η βελτίωση των συνθηκών της μετακίνησης. Μεταπολεμικά οι περιοχές που γνώρισαν τα μεγαλύτερα ποσοστά εξωτερικής μετανάστευσης ήταν στη Βόρεια Ελλάδα (Μακεδονία, Ήπειρος και Θράκη). Οι αρχικοί μετανάστες ήταν νέοι άνδρες από αγροτικές οικογένειες, οι οποίοι έφευγαν πιστεύοντας ότι θα επιστρέψουν μετά από μερικά χρόνια έχοντας βοηθήσει την οικογένειά τους να επιβιώσει και έχοντας αποκτήσει ένα κεφάλαιο. Αργότερα όμως και εξετάζοντας τις οικονομικές συνθήκες, ακολούθησαν και οι σύζυγοι με ή χωρίς τα παιδιά. Οι Έλληνες όπως και οι άλλοι ξένοι μετανάστες βίωσαν τον ρατσισμό και τις προκαταλήψεις των γηγενών. Παρά τις δύσκολες συνθήκες οι Έλληνες κατάφεραν να οργανωθούν σε κοινότητες και να διατηρήσουν την εθνική και θρησκευτική τους φυσιογνωμία, παράλληλα με τα εμβάσματα βοήθησαν στην αναστύλωση του Ελληνικού κράτους.

Δεν έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές σχετικές έρευνες για τις συνθήκες ζωής των Ελλήνων ως μετανάστες. Η συμβολή της παρούσας έρευνας αποσκοπεί στον εμπλουτισμό των γνώσεων σε σχέση με τα βιώματα, τις σκέψεις και τα συναισθήματα των Ελλήνων μεταναστών .

Λέξεις – κλειδιά : μετανάστευση, εξωτερικό, εμπειρίες, συνέντευξη.

Abstract

In the 20th century, Greece was a country of immigration. Prior to the Second World War, the main destination for immigrants was the United States, but the largest flow occurred post-war to the countries of north-western Europe and Australia. The volume of immigrants was so large that it reached 72% of total foreign migration after the Greek state was founded, with only one in eight migrants. It is estimated that during the period 1946-1977 the immigrants were about 1,000,000 of which about 40% returned to Greece. The reasons for the phenomenon of immigration differ from country to country in the host countries. The main causes of immigration of the Greeks during the post-war era were economic, social and political. A cluster of circumstances has prompted immigration, such as the disorganization of the country's traditional rural economy in connection with the inability of industrial workers to absorb labor, the increased work opportunities provided by the host economies of the host countries and the opportunities for income growth, and finally the information, the expectations and the strategies of the immigrants themselves and their families.

An important role was played by Occupation and the Civil War in the 20th century, as well as the improvement of the conditions of movement. The post-war areas that experienced the highest rates of external migration were in Northern Greece (Macedonia, Epirus and Thrace). The original immigrants were young men from rural families, who left believing that they would return after a few years having helped their family survive and having acquired a chapter. Later, however, and considering the economic conditions, husbands followed, with or without children. The Greeks, like other foreign immigrants, experienced the racism and prejudice of the natives. Despite the difficult circumstances, the Greeks managed to organize themselves in

communities and maintain their national and religious figures, along with the remittances, helped to rebuild the Greek state.

There has not been enough research into the living conditions of Greeks as immigrants. The contribution of this research aims to enrich knowledge in relation to the experiences, thoughts and feelings of Greek immigrants.

Key - words: *immigration, foreign, experiences, interview.*

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	10
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ.....	10
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	24
1. ΜΕΘΟΔΟΣ.....	24
2. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΕΤΕΥΞΗΣ.....	25
3. ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ.....	28
4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ.....	30
5. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	31
ΘΕΜΑΤΑ ΜΝΗΜΗΣ.....	32
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	34
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	34
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	48
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	50

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετά το τέλος του Δευτέρου παγκοσμίου πόλεμου η Ελλάδα προσπαθεί να συνέλθει από τα δεινά, τις ανθρώπινες απώλειες, την οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση. Εικόνες απόλυτης καταστροφής, σκυθρωπά, πεινασμένα, πονεμένα και δυστυχημένα πρόσωπα ανθρώπων, μεγάλων και παιδιών. Και σε όλα αυτά, έρχεται να προστεθεί και ο εμφύλιος πόλεμος που συσσωρεύει στο ήδη εξαθλιωμένο σκηνικό περισσότερο πόνο και καταστροφή. Η μόνη επιλογή που χαρίζει υποσχέσεις και αισιοδοξία είναι η ξενιτιά, έτσι οι νέοι άνδρες χωρίς ενδοιασμούς και εναλλακτικές λύσεις ετοιμάζονται να μεταναστεύσουν. Μια καινούρια μάχη ξεκινά για αυτούς που αφήνουν την πολύτιμη οικογένεια τους και το μικρό χωριουδάκι τους και μεταναστεύουν με την ελπίδα μιας καλύτερης ζωής.

Η εργασία αφορά στην ποιοτική έρευνα ζευγαριών που έχουν μεταναστεύσει από την Ελλάδα για το εξωτερικό κατά την περίοδο 1950-70 και πιο συγκεκριμένα θα εξεταστούν οι διαφορές απόψεων μεταξύ των δύο φύλων που θα προκύψουν από τις συνεντεύξεις. Το συγκεκριμένο θέμα αποκτά μεγαλύτερη σημασία καθότι στο παρελθόν έχουν διεξαχθεί ελάχιστες παρόμοιες έρευνες. Παρ' όλα αυτά οι αναφορές για την μεταπολεμική περίοδο και την περίοδο της μετανάστευσης των Ελλήνων είναι πλούσιες.

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό να συλλέξει πληροφορίες από τους ανθρώπους που υπήρξαν οικονομικοί μετανάστες κατά την χρονική περίοδο 1950-1970, ώστε να «ακουστούν» οι φωνές αυτών που βίωσαν ακριβώς την εξαιρετικά δύσκολη εμπειρία της μετανάστευσης. Συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στις έρευνες που αφορούν στην προφορική ιστορία των Ελλήνων και φωτίζοντας λίγο αυτήν την σκοτεινή περίοδο των ταλαιπωρημένων νέων. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος έξι ζευγάρια ηλικιωμένων που έζησαν ή ζουν ακόμη σε κάποιο «ξένο» μέρος, μακριά από την Ελλάδα, δέχθηκαν να μιλήσουν, να εξομολογηθούν, να ανατρέξουν στην μνήμη τους γεγονότα που σημάδεψαν την πορεία της ζωής τους.

Η έρευνα δομείται στις βιοματικές αφηγήσεις των ζευγαριών που έζησαν ως μετανάστες στο εξωτερικό και είτε έχουν επιστρέψει στην πατρίδα, είτε όχι. Ο σκοπός της έρευνας είναι να συλλεχτούν όσες περισσότερες εμπειρίες είναι εφικτό και μέσα από αυτές να αναλυθούν και να συγκριθούν οι απόψεις του κάθε φύλου. Να

γίνει δηλαδή μια σύγκριση των δεδομένων και να εντοπιστούν τα σημεία των διαφορών και των ομοιοτήτων των εμπειριών του κάθε ζευγαριού μεμονωμένα και έπειτα του κάθε φύλου γενικά. Οι δυνατότητες που μας παρέχουν οι αφηγήσεις είναι μεγάλες, η έρευνα στοχεύει στο να αποκαλύψει όσα περισσότερα γεγονότα και συναισθήματα είναι δυνατόν να προκύψουν από την αφήγηση των εμπειριών.

Χρησιμοποιήθηκε ένας οδηγός συνέντευξης με απλές και κατανοητές ερωτήσεις που εφαρμόστηκε ως οδηγός, αρχικός σκοπός είναι πως η συνέντευξη να βασιστεί σε ερωτήσεις ανοιχτού τύπου ημι-δομημένες. Ο οδηγός χωρίζεται σε τρεις περιόδους, πριν την μετανάστευση, κατά την παραμονή στην χώρα υποδοχής και η επιστροφή ή όχι στην πατρίδα. Αυτό εξασφαλίζει την σωστή χρονολογική ροή των γεγονότων. Το δείγμα που επέλεξα αφορά σε ανθρώπους που βρίσκονται στην τρίτη ηλικία, είναι ζευγάρια που είτε τα γνώριζα είτε όχι. Το κάθε άτομο μου δίνει συνέντευξη μόνο του. Επέλεξα χώρους οικείους προς τον/την αφηγητή/τρια, κατά προτίμηση το σπίτι του, ώστε το περιβάλλον να συμβάλει στην ομαλή διεξαγωγή της έρευνας, προσφέροντας ασφάλεια, σιγουριά και ηρεμία. Το περιβάλλον επιδρά σημαντικά στην ποιότητα και στην ποσότητα των αποτελεσμάτων, έτσι φρόντισα να είναι όσο γίνεται ιδανικό. Οι φωτογραφίες επίσης βοήθησαν στην μνήμη και όπου ήταν εφικτό, πριν την συνέντευξη αξιοποιήθηκαν

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Τα μεταναστευτικά ρεύματα που αφορούν την περίπτωση της Ελλάδας, παραδοσιακά, ενεργοποιήθηκαν από τα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα και σχετίζονται με πολεμικές συγκρούσεις και αλλαγή των γεωγραφικών ορίων της χώρας. Ο κύριος παράγοντας της μεταναστευτικής κίνησης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο αφορά στο πλεονάζον εργατικό δυναμικό του πρωτογενή τομέα και η ταυτόχρονη προσφορά ευκαιριών από τις χώρες υποδοχής. (Τραγάκη, Μπάγκαβος, Ντούνας, 2015)

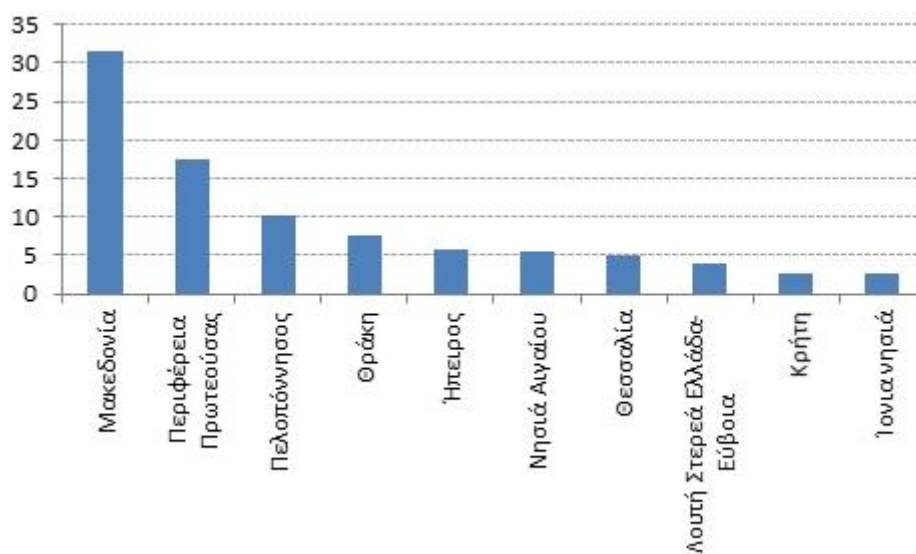
Από το 1946 έως το 1977 φεύγουν από την Ελλάδα για να εγκατασταθούν σε άλλη ήπειρο 507.465 άτομα, τα 168.067 μεταναστεύουν στις ΗΠΑ και 200.000 έλληνες μεταναστεύουν στην Αυστραλία. Κατά τα έτη 1955 έως 1977 μετανάστευσαν από την Ελλάδα 1.236.290, από αυτούς 758.351 (61%) μετανάστευσαν στην Δυτική Ευρώπη, και από τους μετανάστες αυτούς 638.141 (84%) πήγαν στην Ομοσπονδιακή Γερμανία. (Μουσούρου, 1991)

	Σύνολο	Υπερπόντιες χώρες	Ευρωπαϊκές χώρες	Μεσογειακές χώρες	Δεν δήλωσαν
1955	29.787	19.766	6.068	3.417	536
1956	35.349	23.147	7.780	4.181	241
1957	30.428	14.783	13.046	2.415	184
1958	24.521	14.842	6.507	2.998	174
1959	23.684	13.871	6.713	2.696	404
1960	47.768	17.764	26.927	2.848	229
1961	58.837	17.336	39.564	1.730	207
1962	84.054	21.959	60.754	1.141	200
1963	100.072	24.459	74.236	1.113	264
1964	105.569	25.327	79.489	696	57
1965	117.167	29.035	87.242	795	95
1966	86.896	33.093	53.050	626	127
1967	42.730	26.323	15.658	664	85
1968	50.866	25.891	23.501	746	728
1969	91.552	28.425	62.392	571	164
1970	92.681	24.153	68.106	244	178
1971	61.745	18.690	42.552	194	309
1972	43.397	13.239	29.089	196	873
1973	27.525	11.706	15.131	182	506
1974	24.448	12.380	10.891	442	735
1975	20.330	8.806	10.095	920	509
1976	20.374	8.155	10.238	1.036	945
1977	16.510	5.842	9.262	739	667
Σύνολο	1.236.290	438.992	758.291	30.590	8.417

Πίνακας 1 Μετανάστες από την Ελλάδα προς το εξωτερικό την περίοδο 1955-1977.

Πηγή : Τραγάκη, Μπάγκαβος, Ντούνας, (2015 σελ 228 Πίνακας 11.5)

Οι διαφορές που παρατηρήθηκαν σχετικά με τον τόπο καταγωγής των Ελλήνων υπηκόων που μετανάστευσαν στο εξωτερικό, αποτελεί μια επιπλέον διάσταση του μεταναστευτικού φαινομένου. Ειδικότερα, για την περίοδο 1955-1977 (**Διάγραμμα 1**), η πλειονότητα των μεταναστών προέρχονταν από τη Μακεδονία (31,6%), ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά αφορούν σ' αυτούς που προέρχονταν από τα Ιόνια Νησιά (2,5%). Γενικά, η μεταπολεμική μετανάστευση αφορά στις σχετικά πιο πρόσφατες απελευθερωμένες περιοχές, των οποίων οι κάτοικοι μετανάστευσαν, κυρίως στην Ευρώπη. Αντίθετα, επειδή τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα προς τις υπερπόντιες χώρες προέρχονταν από τις τότε απελευθερωμένες περιοχές (π.χ. την Πελοπόννησο), οι κάτοικοι των περιοχών αυτών μετανάστευσαν, και κατά την μεταπολεμική περίοδο, κυρίως προς τις υπερατλαντικές χώρες. (Τραγάκη, κ.ά 2015:228)

Διάγραμμα 1 Έλληνες υπήκοοι που μετανάστευσαν στο εξωτερικό κατά γεωγραφικό διαμέρισμα προέλευσης (1955-1977), (ως % του συνολικού αριθμού μεταναστών).

Πηγή : Τραγάκη, Μπάγκαβος, Ντούνας, (2018 σελ 228 Διάγραμμα 11.4)

Η μεταπολεμική μετανάστευση χαρακτηρίστηκε και από τον μεγάλο αριθμό επιστροφών, περίπου το 30%-40% των μεταναστών επέστρεψε στην Ελλάδα, οι 237.500 επέστρεψαν κατά το διάστημα 1968-1977 και οι μισοί ήταν μετανάστες της Γερμανίας. Υποστηρίζεται πως κατά την περίοδο 1951-1971 η μετανάστευση ήταν 758.000, ενώ το 1971 οι παλιννοστούντες ήταν περισσότεροι από τους μετανάστες. Σύμφωνα με υπολογισμούς το 58% των ελλήνων μεταναστών στην Γερμανία μετανάστευσε δυο και τρεις φορές. Αυτή η κινητικότητα οφειλόταν στην πολιτική

μερικών κρατών να εναλλάσσει τους μετανάστες ώστε να μην μείνουν μόνιμα σε ένα μέρος. Η μέση ηλικία μετανάστευσης το 1958 ήταν τα 25,6 χρόνια έως 30,8 και για τα δύο φύλα, βέβαια στην αρχή μετανάστευσαν περισσότεροι άγαμοι άνδρες, δεδομένου πως 82 στους 100 μετανάστες το 1961 ήταν άντρες. Κατά την περίοδο 1960-1976 η γυναικεία μετανάστευση υπολογίζεται στα 42%, παράλληλα αυξάνεται και ο αριθμός των παιδιών ηλικίας 0-14 εξαιτίας της οικογενειακής επανασύνδεσης. (Βεντούρα, 1999)

	Μετανάστευση	Παλιννόστηση	Λόγος Παλιννόστησης/ Μετανάστευση (%)
Υπερπόντιες χώρες	438.992	57.528	13,1
ΗΠΑ	142.858	15.991	11,2
Άλλες υπερπόντιες	296.134	41.537	14,0
Ευρωπαϊκές χώρες	758.291	163.858	21,6
Γερμανία	638.141	136.544	21,4
Άλλες ευρωπαϊκές χώρες	120.150	27.314	22,7
Μεσογειακές χώρες	30.590	6.972	22,8
Σύνολο	1.236.290	237.524	19,2

Πίνακας 2 Μετανάστες από την Ελλάδα την περίοδο 1955-1977 και παλιννοστούντες την περίοδο 1968-1977.

Πηγή : Τραγάκη, Μπάγκαβος, Ντούνας, (2015 σελ 229 Πίνακας 11.7)

Είναι αξιόλογο το γεγονός της μετανάστευσης, εξετάζοντας το σαν ένα φαινόμενο που είναι πάντα επίκαιρο, γιατί οι συνεχείς πολιτικές και κοινωνικές ανακατατάξεις δημιουργούν νέα μεταναστευτικά ρεύματα που κάθε φορά επηρεάζουν διαφορετικές κατηγορίες ανθρώπων και ηπείρων και μια χώρα από χώρα αποστολής μπορεί να μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Γύρω από το φαινόμενο αυτό πάντα υπάρχει επιστημονικό ενδιαφέρον όχι τόσο για το γεγονός της μετακίνησης καθεαυτό, αλλά γιατί η μετανάστευση δημιουργεί συλλογικές ταυτότητες και νοοτροπίες. (Δαμηλάκου, 2004)

- Η πρώτη γενιά μεταναστών

Οι εργασιακές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην μεταπολεμική Ελλάδα ανάγκασε ένα μεγάλο μέρος των ελλήνων να μεταναστεύσει για άλλες χώρες, εξασφαλίζοντας το δικαίωμα στην εργασία. Πολλοί από αυτούς έφυγαν με την

ελπίδα πως θα μείνουν για λίγο στην χώρα υποδοχής, να αποκτήσουν χρήματα και να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Οι ανάγκες όμως ήταν μεγάλες, το χρήμα και η προσδοκία να γυρίσουν πίσω, κράτησε ένα μεγάλο μέρος για πάντα εκεί, αναγκάζοντας τους να στερούνται ακόμη και τα βασικά, ώστε να εξοικονομούν όσο πιο πολλά χρήματα γινόταν. Η ζωή εκεί έδινε ασφάλεια και σιγουριά που δύσκολα θα εγκατέλειπε κάποιος για να επιστρέψει σε ένα μέλλον αβέβαιο. Η σύνταξη αποτέλεσε σημαντικό κίνητρο ώστε κάποιοι να γυρίσουν στην πατρίδα τους οικονομικά πιο εύρωστοι, μερικοί το κατάφεραν, κάποιοι άλλοι όχι.

Εικόνα 1 Μετανάστευση Ελλήνων στην Γερμανία

Πηγή: <http://www.athensmagazine.gr/article/retromania/278994-afierwma-ta-petrina-xronia-twn-ellhnwn-ergatwn-gkastarmpaiter-sthn-germania-o-ratsismos-kai-h-afomoiwsh-san-shmera-to-1964>

Ο δρόμος προς τις χώρες υποδοχής αποδείχθηκε σωτήριος μιας και η πατρίδα δεν είχε να προσφέρει πολλές ευκαιρίες αξιοπρεπούς διαβίωσης. Έτσι λοιπόν, οι μετανάστες άφηναν πίσω συζύγους, παιδιά, ηλικιωμένους γονείς, φίλους και συγγενείς και έφευγαν για μια καλύτερη ζωή. Για να μεταναστεύσει κάποιος σε άλλο κράτος έπρεπε να συντρέχουν κάποιες προϋποθέσεις, όπως για παράδειγμα μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας υπήρχε διακρατική συμφωνία απασχόλησης Ελλήνων εργατών, ηλικίας από 18 – 35 ετών. Τρεις ήταν οι δυνατότητες για να φύγει κάποιος

εργάτης στην Γερμανία. Η πρώτη ήταν να γραφτούν στην υπηρεσία ευρέσεως εργασίας και αφού περνούσαν από μια επιτροπή γιατρών, και κρίνονταν υγιείς και κατάλληλοι, οριζόταν η ημερομηνία αναχώρησης, που συχνά γινόταν με το τραίνο. Η δεύτερη προϋπόθεση ήταν οι ατομικές προσκλήσεις. Αν υπήρχε κάποιος γνωστός ήδη στην Γερμανία, έβρισκε ο ίδιος την φίρμα που αναζητούσε εργάτες, έδινε τα ονόματα που είχε από Ελλάδα, γινόταν η ατομική πρόσκληση και αφού περνούσαν πάλι από εξετάσεις, αναχωρούσαν με την αποστολή. Ο τρίτος τρόπος ήταν να πάει κάποιος Γερμανία με τουριστικό διαβατήριο που ίσχυε για τρεις μήνες, να αναζητήσει μόνος του εργασία, να κάνει την ατομική πρόσκληση, να επιστρέψει στην Ελλάδα και να ξανά πάει Γερμανία μόνιμα. (Δεληδημητρίου- Τσακμάκη, 2001)

Εικόνα 2 Ατομική σύμβαση

Πηγή: <https://www.rizospastis.gr/page.do?publDate=27/9/2015&id=15973&pageNo=17>

Τα κράτη υποδοχής συνήθιζαν να επισυνάπτουν διακρατικές συμφωνίες με τα κράτη προέλευσης, εξασφαλίζοντας ένα βέβαιο μέλλον για τους εργαζομένους και την δυνατότητα να βρουν άμεσα κατοικία. Οι άδειες παραμονής είχαν περιορισμένο χρονικό όριο και συνήθως συνδεόταν και με μια συγκεκριμένη εργασία που έπρεπε να τηρηθεί για ορισμένο χρονικό διάστημα. Ο εργάτης δεσμευόταν να ακολουθήσει τις οδηγίες αυτές, όσο δύσκολες και αν ήταν οι εργασιακές συνθήκες που αντιμετώπιζε. Οι δουλειές που προορίζονταν για τους μετανάστες ήταν αυτές που δεν προτιμούνταν από τους ντόπιους, οι δύσκολες και απαιτητικές, όπως τα ανθρακωρυχεία.

Οι ελληνικές κυβερνήσεις συνέβαλαν ώστε η διαδικασία της μετανάστευσης

και της εγκατάστασης να διευκολυνθεί. Υπεγράφησαν συμφωνίες με τα κράτη υποδοχής που κατοχύρωναν στους Έλληνες μετανάστες να μετακινούνται ελεύθερα με τις οικογένειες τους και να έχουν τα ίδια εργασιακά δικαιώματα με τους γηγενείς. Οι Ελληνικές κυβερνήσεις έδωσαν το δικαίωμα στα κράτη υποδοχής να επιλέξουν τι είδους εργατικό δυναμικό επιθυμούσαν, με αποτέλεσμα να αποδυναμωθεί η εργατική δύναμη και ιδίως να φύγουν οι καλοί τεχνίτες. Όταν προσπάθησε το Ελληνικό κράτος να ελέγξει κάπως την μετανάστευση του ειδικευμένου εργάτη, η προσπάθεια δεν απέδωσε. Τα γραφεία ευρέσεως εργασίας ανέλαβαν την πληροφόρηση, την οργάνωση, την επιλογή και την μετακίνηση των εργατών. Η Ελλάδα μόλις συνειδητοποίησε το μέγεθος της σοβαρότητας που είχε λάβει το μεταναστευτικό ρεύμα, ανέλαβε κάποιες σημαντικές πρωτοβουλίες στις χώρες υποδοχής, όπως ο διορισμός εκπαιδευτικών σε σχολεία για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, ή την οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, ή την μεταφορά ιερέων για την διατήρηση της πίστης, ή την ίδρυση των «ελληνικών σπιτιών» κ.ά. πολλές φορές τα μέτρα αυτά δεν απέδωσαν, αλλά είναι χαρακτηριστικό πόσο πεισμένες ήταν οι κυβερνήσεις έναντι των οργανώσεων των μεταναστών. (Βεντούρα, 1999)

Όπως αναφέρει ο Μπενέκος (2007:68), «κατά τα πρώτα χρόνια της μετανάστευσης οι εργάτες αντιμετωπίζονταν περισσότερο σαν μηχανές παραγωγής, παρά ως βιολογικά όντα». Από την πρώτη επαφή τους με τις χώρες υποδοχής ένοιωσαν πως υποτιμούνται, από την μια η όλη διαδικασία των υγειονομικών εξετάσεων και από την άλλη οι πρώτες τους εικόνες στους σκοτεινούς υπόγειους σιδηρόδρομους, περιμένοντας να ακούσουν το όνομα τους από τα μεγάφωνα για να τους παραλάβει κάποιος εκπρόσωπος της φέρμας. Οι σιδηροδρομικοί σταθμοί έμοιαζαν με στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

Η επικοινωνία με την πατρίδα ήταν δύσκολη, καθώς κυρίως με τα γράμματα μάθαιναν τα νέα. Τα παιδιά που γεννιούνταν στην χώρα υποδοχής συνήθως στέλνονταν πίσω στους παππούδες να μεγαλώσουν μαζί τους, η μόνη ανατροφή από πλευράς γονέων ήταν το μηνιαίο βοήθημα που έστελναν στα παιδιά τους. Η ζωή ήταν πολύ απαιτητική ώστε δεν ήταν εφικτό να μεγαλώνουν και τα παιδιά τους, πολλές φορές έκαναν και δεύτερη δουλειά με την προϋπόθεση να μαζέψουν λεφτά και να καταφέρουν να φύγουν. Σημαντικό εμπόδιο στην διαβίωση των μεταναστών υπήρξε η γλώσσα, όπου οι περισσότεροι ήταν αγράμματοι ή απόφοιτοι λίγων τάξεων του δημοτικού και να μάθουν μια ακόμη γλώσσα, ήταν πολύ δύσκολο. Άλλωστε οι

περισσότεροι μετανάστες ζούσαν με το αίσθημα της προσωρινότητας και ο προγραμματισμός τους εξαρτιόταν από αυτό το αίσθημα τους.

Το γράμμα μιας μετανάστριας

Χριστίνα Φουρκαλίδη, το γράμμα μιας μετανάστριας
Πολυαγαπημένη μου μητέρα, σε χαιρετώ με συγκίνηση. Μητέρα, λείπω τέσσερις μήνες τώρα από το σπίτι και δυστυχώς δεν είχα ούτε χρό-

νο, ούτε τα χρήματα για να σου γράψω. Είναι δύσκολο εδώ στην Αμερική, δεν είναι εύκολο να βρεις δουλειά, ούτε κατάλυμα. Το φαγητό είναι ακριβό και οι άνθρωποι αφιλόξενοι. Δεν θέλουν τους ξένους μητέρα, μας κοιτούν με απέχθεια, λες και είμαστε παράσιτα. Μας σπρώχνουν στο δρόμο, μας συκοφαντούν και μας διώχνουν. Είναι δύσκολα στην ξενιτιά μητέρα...
Πριν από μερικές βδομάδες με πήραν σε ένα πλουσιόσπιτο, να υπηρετώ χρέη καθαρίστριας. Σκληρό το αφεντικό, συνεχώς φωνάζει και άμα δεν καθαρίσω καλά, τρώω και κανέναν μπάτσο και μετά με βάζει και το ξανάκάνω... Η αφεντικίνα είναι καλή γυναίκα, με βοηθάει να μάθω τη γλώσσα, μου δείχνει και κανένα δικό της παλιόρουκο να φοράω και κάποιες φορές με κερνάει και κανένα ζαχαρωτό. Να δεις μητέρα κάτι φαγητά που κάνουν εδώ... Μας βάζουν σ' ένα μικρό σπιτάκι στον κήπο και κοιμόμαστε μαζί με τη μαγειρίσσα και την παραμώνα. Δεν καταλαβαίνω καλά τη γλώσσα ακόμη, όμως με βοηθάει και οι άλλες γυναίκες. Είναι κι αυτές απ' την Ελλάδα μητέρα.
Είναι καλύτερα εδώ απ' την πατρίδα, οι άνθρωποι δεν πεθαίνουν από τη φυματίωση, ούτε πεινάνε και όσοι είναι πολλά χρόνια εδώ έχουν κάνει λεφτά και περιουσίες, δολάρια, πολλά δολάρια... Η Μαρία μητέρα, η καμαριέρα, η γυναίκα του Βασιλη, γέννησε χτες ένα υγιέστατο αγοράκι, με γιστρό στο σπίτι, κανονικό γιστρό... **Οι γυναίκες μητέρα** εδώ δεν πεθαίνουν στη γέννα και τα παιδιά τα προσέχουν οι γιατροί.
Μανούλα, δε θέλω να λυπάσαι για μένα... Μου λείπεις το ξέρεις και εσύ και το σπίτι μας και ο πατέρας και τα αδέρφια μου. Θα δεις μάνα, θα φανώ δυνατή, δε θα σκύψω το κεφάλι... Κάποια μέρα μάνα, θα έχω κι εγώ τη δική μου οικογένεια, το δικό μου σπίτι κι ίσως να έχω κι εγώ πλεκτρικό πλυντήριο, όπως οι άλλες γυναίκες εδώ... Μάνα να μου φιλήσεις την Αργυρούλα και τον Μανωλάκη, τον πατέρα και τη γιαγιά την Αναστασούλα... Να της πεις πως μου λείπει... Να ξέρετε πως σας αγαπάω όλους πολύ και σας σκέφτομαι κάθε λεπτό.
Σε φιλώ μητέρα, με αγάπη η κόρη σου...

Εικόνα 3 Γράμμα

Πηγή: <https://www.mixanitouxronou.gr/manoula-den-tha-skipso-to-kefali-tha-kano-ikogenia-ke-isos-apokitis-ilektriko-plintirio-sparaktiko-ke-perifano-gramma-tis-koris-apo-tin-xenitia-i-sigklonistiki-ergasia-ton-mathiton-tou-gimnas/>

Οι Έλληνες δυσκολεύτηκαν αρκετά στο να εγκλιματιστούν στο καινούριο τους κοινωνικό περιβάλλον, έβρισκαν τρόπους και διεξόδους για να επικοινωνούν κυρίως με τους ομοεθνείς τους. Αυτό συνεπαγόταν ότι έπρεπε από νωρίς να δημιουργήσουν μέρη ώστε να βρίσκονται κάπου συγκεντρωμένοι όλοι μαζί και να αντιμετωπίζουν τα εκάστοτε προβλήματα τους. Σε κάποιες περιπτώσεις βοήθησαν και κάποιοι οργανισμοί από τα κράτη υποδοχής, ώστε να μπορεί κάποιος να επιλύει τα σοβαρά προβλήματα του. Το ραδιόφωνο βοήθησε στην αναπαραγωγή των νέων από την Ελλάδα και στην ενημέρωση για τα γεγονότα που λάμβαναν χώρα στα κράτη υποδοχής, όπως καλλιτεχνικά και αθλητικά γεγονότα, χοροί συλλόγων κ.ά. (Δεληδημητρίου- Τσακμάκη, 2001)

Η μοναξιά, η απομόνωση από το κοινωνικό σύνολο και η δυσκολία επικοινωνίας με τους άλλους εργαζομένους και με τους ντόπιους, έκανε την παραμονή δυσκολότερη. Το μορφωτικό επίπεδο ήταν χαμηλό με αποτέλεσμα και η εκμάθηση της γλώσσας ήταν εμπόδιο στην αφομοίωση τους. Πολύ συχνά επισκέπτονταν και τους σιδηροδρομικούς σταθμούς, όχι μόνο για να αγοράσουν καμιά εφημερίδα και να μιλήσουν με κάποιον δικό τους, αλλά ενδόμυχα αυτά τα τραίνα τους συνέδεαν με τους δικούς που άφησαν πίσω. (Μπενέκος, 2007)

Παρακάτω παραθέτω σαν αντιπροσωπευτικό παράδειγμα την περίπτωση της Γερμανίας για να παρουσιάσω την ζωή των μεταναστών στην χώρα υποδοχής, καθώς η Γερμανία υπήρξε η χώρα με την μεγαλύτερη εισροή μεταναστών και το 50% των συνεντεύξεων μου προέρχεται από μετανάστες τις Γερμανίας

Χώρα υποδοχής

Εργασία

Το γερμανικό κράτος επεδίωξε μετά την μεγάλη απώλεια των νέων αντρών της, κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, να ισχυροποιηθεί. Δεδομένου ότι στα υπόλοιπα κράτη η φτώχεια και η πεινά ήταν γεγονός, το κάλεσμα της Γερμανίας πρόσφερε την ελπίδα αξιοπρεπούς διαβίωσης. Έτσι λοιπόν «στρατολογήθηκαν» ξένα εργατικά χέρια. Το οικονομικό κίνητρο ήταν μεγάλο, καθώς τα έξοδα διαβίωσης εξασφαλιζόνταν με την άφιξη των εργατών στην Γερμανία. Οι βαριές και ανθυγιεινές δουλειές ήταν αυτές που προτιμούνταν από τους ξένους γιατί ήταν περισσότερο προσοδοφόρες και αποφεύγονταν από τους γηγενείς. (Δεληδημητρίου-Τσακμάκη, 2001) Οι πρώτες εργασίες των Ελληνίδων και Ελλήνων μεταναστών ήταν κυρίως σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, όμως η μόνιμη παραμονή των μεταναστών στον κράτος υποδοχής σηματοδοτήθηκε από πιο σοβαρές αποφάσεις για το εργασιακό τους μέλλον, όπως κάποιιοι άρχισαν να ιδρύουν δικές τους επιχειρήσεις, καταστήματα, εστιατόρια και άλλες μικρές επιχειρήσεις. Στη Φρανκφούρτη ιδρύεται ένας μεγάλος αριθμός ελληνικών εργαστηρίων γουνοποιίας. Το 1960 και το 1970 καλούνται να εργαστούν Έλληνες από την Καστοριά και την Σιάτιστα, εξαιτίας της εργασιακής τους εμπειρίας στο συγκεκριμένο αντικείμενο, στα τέλη του 1970 απασχολούνται περίπου 8.000 γουνεργάτες. (Παράσχου, 2008)

Μεταξύ γηγενών και ξένων εργατών υπήρχε κατά τα πρώτα χρόνια, δυσκολία επικοινωνίας και έντονα αρνητικές κοινωνικές σχέσεις. Όμως αυτό εξαλείφτηκε με την πάροδο των χρόνων καθώς οι ντόπιοι συνήθισαν την παρουσία των ξένων και το κράτος είχε εξασφαλίσει εργασία για όλους, έχοντας εκμεταλλευτεί το γερμανικό

κράτος τα χρήματα του σχεδίου Μάρσαλ, επενδύοντας τα στην ανάπτυξη της χώρας. (Δεληδημητρίου-Τσακμάκη, 2001)

Εικόνα 1 Έλληνες εργάτες στην Γερμανία.

Πηγή: <http://www.athensmagazine.gr/article/retromania/278994-afierwma-ta-petrina-xronia-twn-ellhnwn-ergatwn-gkastarmpaiter-sthn-germania-o-ratsismos-kai-h-afomoiwsh-san-shmera-to-1964>

Υποδομές

Στην Γερμανία υπήρχαν οι κατάλληλες υποδομές ώστε να εξυπηρετούν τις ανάγκες του μεγάλου όγκου των μεταναστών. Οι υπηρεσίες ήταν κατάλληλα εξοπλισμένες ώστε να εξυπηρετούν πάντα οποιαδήποτε ανάγκη. Οι συγκοινωνίες ήταν ασφαλείς στην χρήση τους, προοδευτικές και ακριβείς. Υπήρχαν εξοπλισμένα πολυκαταστήματα που μπορούσαν να καλύψουν όλες τις ανάγκες. Η ιατρική περίθαλψη διέθετε τα κατάλληλα μέσα να εξυπηρετεί τους ασθενείς χωρίς γραφειοκρατικές παρεμβάσεις. Με τα χρόνια το δίκτυο τραπεζικών συναλλαγών οργανώθηκε ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες των μεταναστών με την χώρα προέλευσης τους. Όπως επίσης το τραπεζικό σύστημα επέτρεπε στην χρήση δανείων με ευνοϊκούς όρους. Γενικά η Γερμανία υπήρξε και συνεχίζει να είναι ισχυρό κράτος Πρόνοιας, βοηθώντας τους οικονομικά αδύναμους και τις ευπαθείς ομάδες.

Τα εργοστάσια διόρισαν διερμηνείς γιατί από νωρίς αντιλήφθηκαν πως αυτή η γλωσσική σύγχυση που υπήρχε έγινε η αιτία να μην αποδίδουν οι εργάτες. Στην αρχή υπήρχαν προστριβές μεταξύ εργατών και διερμηνέων εξαιτίας της κακής

συμπεριφοράς των διερμηνέων, όμως αργότερα αντικαταστάθηκαν από Έλληνες φοιτητές που σπούδαζαν στην Γερμανία και έπειτα η θέση αυτή καλύφθηκε από άτομα του μεταναστευτικού χώρου. Σε κάποιες περιπτώσεις οι διερμηνείς λειτουργούσαν και σαν εκπρόσωποι των εργοστάσιων που απέλυαν και διόριζαν όποιον αυτοί ήθελαν. (Δεληδημητρίου-Τσακμάκη, 2001)

Κατοικία

Εξαιτίας του μεγάλου όγκου μεταναστών τα σπίτια ήταν δυσεύρετα, έτσι στήθηκαν πρόχειρα καταλύματα, κτήρια με πολλά δωμάτια τα λεγόμενα Heime (χάιμ= σπίτια) όπου στέγαζαν αρκετά άτομα στο κάθε δωμάτιο, με κοινή τουαλέτα και κουζίνα για όλους, μακριά από τις γυναίκες τους και διαφορετικής εθνικότητας συγκατοίκους. Η διαβίωση εκεί ήταν άθλια, με φασαρία, βρωμιά και πολλές εντάσεις. Γι αυτό πολλοί επιδίωκαν να παντρευτούν ώστε να ξεφύγουν από την δύσκολη αυτή κατάσταση, με αποτέλεσμα τα πρώτα χρόνια να γίνουν και πολλοί γάμοι. (Δεληδημητρίου-Τσακμάκη, 2001)

Άδεια παραμονής

Για να εξασφαλίσει κάποιος άδεια παραμονής στην Γερμανία έπρεπε να προσκομίσει κάποια έγγραφα, όπως συμβόλαιο σπιτιού, άδεια εργασίας και πιστοποιητικό από την φίρμα ότι ήταν καλός στην εργασία του. Κάποιες φορές οι συνθήκες δεν επέτρεπαν να μένει όλη η οικογένεια στην Γερμανία, γιατί απαιτούνταν μεγάλο σπίτι και καλό μισθό, πράγματα που συχνά δεν υπήρχαν. Δεν ήταν εύκολο να φιλοξενήσεις συγγενείς, παρά μόνο για ένα σύντομο διάστημα ή εάν είχαν βρει φίρμα να εργαστούν. Η διπλή υπηκοότητα ήταν ένα ζητούμενο για τους μετανάστες που τελικά εφαρμόστηκε στα παιδιά των ξένων, όπου αποφασίζουν μετά τα εικοσιτέσσερα τους χρόνια ποια υπηκοότητα θα κρατήσουν. (Δεληδημητρίου-Τσακμάκη, 2001)

Συνδικαλισμός και εργατικό κίνημα

Οι μετανάστες στη Γερμανία κατάφεραν να οργανωθούν και να διεκδικήσουν μέσα από συνδικαλιστικές παρατάξεις και πολιτικά κόμματα. Από το 1963 υπάρχουν πολιτικές παρατάξεις με που δομούνται σε σχέση με τις ήδη υπάρχουσες της

Ελλάδος. Κατά την διάρκεια της ζωής τους ως μετανάστες, οι Έλληνες συγκροτήθηκαν σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και αγωνίστηκαν για τα δικαιώματά τους. «Τα προβλήματα που απασχόλησαν και συνεχίζουν να απασχολούν τον ελληνισμό της Γερμανίας είναι: το δικαίωμα συμμετοχής του με επιστολική ψήφο στις ελληνικές εθνικές εκλογές, η εκπροσώπηση αποδήμων στο ευρώ ψηφοδέλτιο και σε εκλόγιμη θέση, η αναβάθμιση της ελληνικής παιδείας στο εξωτερικό, η δημιουργία κέντρων διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας κ.α. Παράλληλα, τον ελληνισμό της Γερμανίας απασχόλησαν θέματα κοινωνικής ασφάλισης, νομικής υπόστασης, φυλετικών διακρίσεων στο χώρο εργασίας, εκπαίδευσης και επαγγελματικής αποκατάστασης των παιδιών τους. Οι πολιτικές οργανώσεις των Ελλήνων στη Γερμανία διατηρούν επαφές με τα αντίστοιχα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα και τη Γερμανία καθώς και με φορείς και υπουργεία στα δυο κράτη. Με αυτό τον τρόπο οι Έλληνες έρχονται σε επαφή τόσο με τη γερμανική όσο και με την ελληνική πλευρά προωθώντας θέματα που τους απασχολούν. Το ζήτημα της συμμετοχής των μεταναστών στη λήψη αποφάσεων που αφορούν άμεσα τη ζωή τους, τους ώθησε να διεκδικήσουν την ίδρυση ενός εκλεγμένου οργάνου εκπροσώπησής τους, όπως είναι το Συμβούλιο Αλλοδαπών (Ausländerbeirat) ή αντίστοιχη επιτροπή στο Δημοτικό Συμβούλιο της κάθε πόλης. Τα γενικότερα προβλήματα με τα οποία ασχολήθηκαν ήταν και είναι: τα εκπαιδευτικά θέματα, ο νόμος περί αλλοδαπών, το δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές, η διπλή υπηκοότητα, το πολιτικό άσυλο κα.» (Παράσχου, 2008: 63-64)

Σχολεία

Το γερμανικό κράτος δεν κατάφερε να προβλέψει τακτικές ώστε να απορροφήσει τον μεγάλο αριθμό μαθητών στο εκπαιδευτικό του σύστημα. Δόθηκαν αρχικά κάποιες προσωρινές λύσεις που βασίστηκαν σε αγγλοσαξονικά εκπαιδευτικά πρότυπα. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 στη Γερμανία ακολουθείται μια εκπαιδευτική πολιτική, που έχει διττό χαρακτήρα, σκοπός ήταν να απορροφηθούν οι μαθητές προσωρινά, αλλά να παραμείνει ανοιχτή η προοπτική της επιστροφής τους στην χώρα προέλευσης. Για τον σκοπό αυτό, λειτούργησαν προπαρασκευαστικά τμήματα με ελληνικό πρόγραμμα και εντατικά γερμανικά. Ωστόσο, οι τάξεις αυτές κατέληξαν να είναι μόνιμες και αποκομμένες από τη γερμανική πραγματικότητα προτάσσοντας το αδιέξοδο μιας εγκατεστημένης προσωρινότητας. Το σύστημα πρόσθεσε

συμπληρωματικά προβλήματα, όπως η περιθωριοποίηση των Ελλήνων μαθητών. Δεδομένων αυτών των προβλημάτων οι Έλληνες γονείς και επιθυμώντας τα παιδιά τους να διδαχθούν ελληνική παιδεία, έδρασαν δυναμικά και κατάφεραν να εισάγουν ελληνόγλωσσους τύπους εκπαίδευσης στο ήδη διαμορφωμένο γερμανικό σύστημα ή να δημιουργήσουν ανεξάρτητες μορφές εκπαίδευσης που υπάγονταν σε ελληνικούς φορείς. Στο τέλος του 1964 έρχονται οι πρώτοι Έλληνες δάσκαλοι από την Ελλάδα. Οι ελληνικές κυβερνήσεις δείχνουν το ανάλογο ενδιαφέρον για την ελληνική εκπαίδευση του απόδημου ελληνισμού «Το κράτος μεριμνά δια την ζωήν του απόδημου ελληνισμού και την διατήρησιν των δεσμών του με την μητέρα Πατρίδα. Επίσης μεριμνά δια την παιδείαν και την κοινωνικήν και επαγγελματικήν προαγωγήν των εκτός επικρατείας εργαζομένων Ελλήνων» και το 1996 με το νόμο Ν. 2413/96 θεσπίζονται μέτρα για την «ελληνική παιδεία στο εξωτερικό και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση». Μια σειρά από διαφορετικές μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης των Ελληνόπουλων έρχεται να δημιουργηθεί όλα αυτά τα χρόνια. .(Παράσχου, 2008:76)

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Γερμανίας επέτρεπε την διαμόρφωση διάφορων εκπαιδευτικών μοντέλων, ώστε η ελληνική γλώσσα να μην χαθεί. Κυρίαρχη επιθυμία ήταν η υιοθέτηση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος με την ίδρυση πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας ελληνικής εκπαίδευσης. Πλέον η πλειοψηφία των τρίτης γενιάς μεταναστών φοιτά σε γερμανικό σχολείο φροντίζοντας να διδάσκεται συμπληρωματικά η ελληνική γλώσσα και ο ελληνικός πολιτισμός. Τους δίνεται η ευκαιρία μάλιστα να φοιτήσουν σε ελληνικά πανεπιστήμια χωρίς εξετάσεις. (Μπενέκος, 2007)

Εικόνα 2 Έλληνας μαθητής απαγγέλει το ποίημα του

Πηγή :<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=407845>

Αυτοοργάνωση

Κατά την εισροή των Ελλήνων στην Γερμανία, οι μετανάστες είχαν να αντιμετωπίσουν τα πρώτα κύρια προβλήματα όπως, η μη γνώση της ξένης γλώσσας, της αβέβαιης νομικής θέσης των μεταναστών, του χωρισμού από τις οικογένειές τους και της αβέβαιης επιστροφής τους. «Το έργο αυτό ανέλαβαν οι διάφοροι Σύνδεσμοι κοινωνικής πρόνοιας (Wohlfahrtsverbände), όπως για παράδειγμα, Caritas της Καθολικής Εκκλησίας, Diakonie της Ευαγγελικής Εκκλησίας, Arbeiterwohlfahrt (AWO) Ομοσπονδία Γερμανικών Συνδικάτων και Deutsches Rotes Kreuz (DRK) του Ερυθρού Σταυρού». Η κατανομή των μεταναστών ανάμεσα στους Συνδέσμους έγινε με κριτήριο το θρήσκευμά τους. Για τους Έλληνες υπεύθυνος ήταν ο Οργανισμός Diakonisches Werk της Ευαγγελικής Εκκλησίας. (Παράσχου, 2008)

Ελληνικές κοινότητες

Παράλληλα με την οικογενειακή επανένωση κατά την δεκαετία του 1960 ιδρύονται από τους μετανάστες οι ελληνικές κοινότητες (Ε.Κ.). Σκοπός ήταν να αντιμετωπιστούν τόσο τα ατομικά και οικογενειακά προβλήματα, όσο και να καλυφθεί η ανάγκη των Ελλήνων να συνευρίσκονται σε έναν κοινό χώρο με τους ομοεθνείς τους. «Οι κυριότεροι στόχοι των Ε.Κ. είναι: η εκπροσώπηση των Ελλήνων μεταναστών σε ελληνικές και γερμανικές κυβερνήσεις, η διατήρηση της ελληνικής παράδοσης και του πολιτισμού, η βοήθεια σε θέματα εκπαίδευσης των ελληνόπουλων, ο κοινός τόπος συναναστροφής, ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, η δημιουργία βιβλιοθηκών, χορευτικών, μουσικών και θεατρικών ομάδων, η οργάνωση εισηγήσεων, εκθέσεων, παραστάσεων, διαγωνισμών, εκδρομών, η καλλιέργεια των σχέσεων, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας και της δημοκρατικής συνείδησης μεταξύ των Ελλήνων, καλλιέργεια πνεύματος συνεργασίας μεταξύ Ελλήνων, Γερμανών και άλλων αλλοδαπών για τη διεκδίκηση κοινών αιτημάτων, η υλική και ηθική συμπαράσταση των Ελλήνων, η σωστή και έγκαιρη ενημέρωση των Ελλήνων μεταναστών για θέματα και προβλήματα που τους ενδιαφέρουν και τους απασχολούν» .(Παράσχου, 2008:38)

Οι ελληνικές κοινότητες που δημιουργήθηκαν σήμερα έχουν επεκταθεί παντού όπου υπάρχουν Έλληνες της διασποράς, κι έπαιξαν κάποιο ρόλο στην διατήρηση της συλλογικής και εθνικής ταυτότητας, γλώσσας, ηθών και , παραδόσεων, και μια επαφή

με την Ελλάδα. Βοήθησαν στην προσαρμογή των ελλήνων μεταναστών, εξασφαλίζοντας τους ασφάλεια και φροντίδα, στο ξεκίνημα τους. (Δεληδημητρίου-Τσακμάκη, 2001)

Πολιτιστικές δραστηριότητες-Σύλλογοι

Η ανάγκη των ελλήνων για ιδεολογική ανεξαρτησία, οδήγησε και στην ίδρυση συλλόγων ανάλογα την περιοχή προέλευσης. Οι έλληνες τις Γερμανίας οργανώνουν ψυχαγωγικές δραστηριότητες, μουσικοχορευτικές και λογοτεχνικές εκδηλώσεις, ομιλίες, διάφορες εκθέσεις όπως και αθλητικούς συλλόγους. (Παράσχου, 2008)

Αφενός μπορεί οι ταυτότητες και τα εθνοτικά δίκτυα να μεταβλήθηκαν από τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν με τα κοινωνικά και πολιτιστικά δίκτυα των χωρών υποδοχής και των άλλων εθνοτήτων που υπήρχαν εκεί, αφετέρου, η εθνοτική ταυτότητα των λαών ανασυγκροτήθηκε σε ένα νέο πλαίσιο κοινωνικής οργάνωσης και κοινωνικών σχέσεων. (Βεντούρα ,1999)

Εκκλησιά

«Η Ελληνική Ορθόδοξη Μητρόπολη Γερμανίας ιδρύθηκε το 1963 στα πλαίσια της ανακατάταξης των ελληνικών εκκλησιαστικών ενοριών της Διασποράς από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στο οποίο και υπάγεται. Επομένως, οι Έλληνες που κατοικούν στη Γερμανία δεν υπάγονται στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας, αλλά στην Ιερά Μητρόπολη Γερμανίας και μέσω αυτής στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως». (Παράσχου, 2008:70) Η δράση της ορθόδοξης εκκλησίας είναι νόμιμη και αναγνωρισμένη επίσημα από το Γερμανικό κράτος. Το έργο των Μητροπολιτών στη Γερμανία ξεκινά το 1964 με το Μητροπολίτη Πολύευκτο. Από το 1980 Ο ρόλος της ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στη Γερμανία ήταν πολλαπλός. Η δράση της εκκλησίας επιδεικνύει μεγάλο και σπουδαίο έργο, όπως ότι καλύπτει όλα τα μυστήρια, αποτελεί τόπο συγκέντρωσης και επικοινωνίας των πιστών, προσφέρει μεγάλο κοινωνικό έργο, και συμπαρίσταται στα προβλήματα των μεταναστών. (Παράσχου, 2008)

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1. ΜΕΘΟΔΟΣ

Η μέθοδος που υιοθετείται για την υλοποίηση της παρούσας εργασίας, είναι η ποιοτική μέθοδος έρευνας, καθώς αποτελεί την πιο κατάλληλη μέθοδο για την επεξεργασία και ανάλυση των ερευνητικών ερωτημάτων που εξετάζουμε. Επιλέχθηκε αυτή η μέθοδος για τους παρακάτω λόγους.

Οι ερευνητικές στρατηγικές που εφαρμόζονται στην ιστορική ανάλυση απεικονίζουν τις επιστημολογικές και τις θεωρητικές προσεγγίσεις που χαρακτηρίζουν το χώρο της κοινωνιολογίας γενικότερα. Η ποιοτική μέθοδος ταιριάζει καλύτερα με την ερμηνευτική και αιτιακή στρατηγική, η ανάλυση των δεδομένων βασίζεται στην συγκριτική αφηγηματική παρουσίαση και στην αντιπαραβολή των ιστορικών περιπτώσεων. (Κυριαζή, 2001)

Οι ποιοτικές μέθοδοι δίνουν την ευκαιρία στους ερευνητές να στοχεύσουν και να εμβαθύνουν μέσω των αφηγήσεων των υποκειμένων, στο θέμα που διερευνούν. Όμως δεν είναι μόνο οι αφηγήσεις αυτές που περιγράφονται, αλλά και ο τρόπος που αναλύονται και αυτό εξαρτάται από την κουλτούρα του ερευνητή. Πολλές φορές οι κρίσεις του ερευνητή μπορεί να μην είναι αντικειμενικές και να καλύπτονται από το τρίτο ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο. Τις περισσότερες φορές όμως αυτό δεν αποτελεί πρόβλημα για τις ποιοτικές μεθόδους μιας και τα αποτελέσματα μιας έρευνας μπορεί να είναι το εφιαλτήριο για περαιτέρω αναλύσεις και συζητήσεις. (Παπαγεωργίου, 1998 σπ. Αναφ. Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008).

Οι ερευνητές που ασχολούνται με την ποιοτική έρευνα προσπαθούν να εξετάσουν την ζωή μέσα στο κοινωνικό σύνολο ως μια ρέουσα πραγματικότητα, δίνοντας σημασία στον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύονται τα καθημερινά βιώματα και οι εμπειρίες των συμμετεχόντων. Σκοπός των ποιοτικών ερευνών είναι η ανακάλυψη νέων διαστάσεων του ερευνητικού αντικειμένου και η πλήρης κατανόηση του. Το σχέδιο πάνω στο οποίο δομείται το ερευνητικό πρόγραμμα πρέπει να είναι ευέλικτο, καθώς τα στάδια της έρευνας μπορούν κατά την πορεία της έρευνας να επαναπροσδιοριστούν, ανατροφοδοτώντας και περιπλέκοντας το θεωρητικό με το ερευνητικό στάδιο. Η παρουσία του ερευνητή θεωρείται επιβεβλημένη, όπως και η

ενεργή εμπλοκή του, καθώς οι παρατηρήσεις του και τα συναισθήματα καταγράφονται και επηρεάζουν τα τελικά συμπεράσματα. (Τσιώλης, 2008)

2. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Βασικό εργαλείο συλλογής ερευνητικών δεδομένων αποτελεί η συνέντευξη στην ποιοτική μέθοδο έρευνας. Οι Cohen και Manion αναφέρουν πως η συνέντευξη είναι από τα βασικότερα εργαλεία της ποιοτικής έρευνας, πρόκειται για την άμεση αλληλεπίδραση ερευνητή και ερωτώμενου, όπου μέσα από την επαφή τους αυτή, σκοπός είναι η απόσπαση πληροφοριών. Η διαμόρφωση ενός «νοητικού περιεχομένου» που αποκαλύπτει συμπεριφορές και γεγονότα είναι ο σκοπός αυτής της μεθόδου. (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008)

Για την συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια επιλέχθηκε ως ιδανικός τύπος συνέντευξης, η ημι-δομημένη συνέντευξη εις βάθος. Έγινε επιλογή του συγκεκριμένου τύπου συνέντευξης γιατί στην **ημι-δομημένη συνέντευξη εις βάθος** χρησιμοποιήθηκε ως οδηγός, ένα ερωτηματολόγιο, για να μπορεί να ελέγχεται η διαδικασία της συνέντευξης και να εντοπίζονται τα σημαντικά της σημεία. Ο τύπος αυτής της συνέντευξης δίνει μια ευελιξία ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων, την παράληψη κάποιων εξ αυτών, την εμβάθυνση σε κάποιες άλλες και την επιλογή της σειράς των ερωτήσεων. (Ισαρη- Πουρκός, 2015)

Κατά την διάρκεια της συνέντευξης, καταγράφηκαν προσωπικά βιώματα και εμπειρίες που βοήθησαν στην κατανόηση ιστορικών γεγονότων ή των ερωτημάτων που επιχείρησα να ερευνήσω. Όπως αναφέρουν οι Βερβενιώτη κ.ά (2010) κάθε συνέντευξη είναι μοναδική, κάποιιοι για να λειτουργήσουν μέσα σε μια συνέντευξη χρειάζονται συγκεκριμένες ερωτήσεις και άλλοι μπορούν να μιλάνε μόνοι τους για αρκετή ώρα, ο ερευνητής είναι αυτός που θα χρειαστεί να παρέμβει για να διακόψει ή να ενθαρρύνει για περαιτέρω πληροφορίες. Για τον λόγο αυτό όπως παρατηρεί και ο Ματζούκας (2007), προσπάθησα να μην επιτρέψω ελεύθερο τον ερωτώμενο να μιλά ελεύθερα, αλλά η όλη διαδικασία να δομηθεί σε μια συγκεκριμένη θεματική και τα ερωτήματα να απαντηθούν και με τέτοιο τρόπο ώστε να ελεγχθεί η διαδικασία της

συνέντευξης.

Το ερωτηματολόγιο αποτέλεσε το βασικό εργαλείο και οδηγό του για την παρούσα έρευνα. Το ερωτηματολόγιο δομήθηκε ώστε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της συνέντευξης. Το ερωτηματολόγιο, περιλάμβανε ξεκάθαρες και ευθείες ερωτήσεις, ώστε να γίνονται κατανοητές, να μην είναι πολυσύνθετες, να μην δημιουργούν διστακτικότητα και να μην φέρνουν σε δύσκολη θέση τον αφηγητή. Στην δομή του ερωτηματολογίου, οι ερωτήσεις διαχέονται από φυσική ροή και υπήρχε χρονική αλληλουχία των γεγονότων. Ο Thompson (2012) θεωρεί επιτυχημένο το ερωτηματολόγιο που δεν καταλήγει στην μορφή των συνοπτικών ερωτοαπαντήσεων, αλλά ούτε και εκείνο που αφήνει εντελώς ελεύθερο τον αφηγητή σε μια «άναρχη» αφήγηση και σε αυτό που δεν υποδεικνύεται η απάντηση με την ερώτηση, ώστε να επιτρέπουν στον ερωτώμενο να σκέφτεται με τον δικό του τρόπο.

Για να μπορέσει να διεξαχθεί η ερευνητική διαδικασία και να συλλεχθούν οι πληροφορίες που θα απαντήσουν τα ερευνητικά ερωτήματα, έπρεπε να εφαρμοστεί ο κατάλληλος σχεδιασμός της συνέντευξης. Γι αυτό τον σκοπό δομήθηκε το ερωτηματολόγιο σε τέσσερις χρονικές φάσεις. Η πρώτη φάση όπου αναφέρεται σε προσωπικές ερωτήσεις, η δεύτερη φάση όπου αναφέρεται στην περίοδο λίγο πριν την μετανάστευση, στην τρίτη φάση που αναφέρεται στην περίοδο κατά την μετανάστευση και στην τέταρτη φάση που αναφέρεται στην απόφαση της επιστροφής ή όχι.

Η προσέγγιση των συμμετεχόντων στην έρευνα έγινε προσωπικά με το κάθε ζευγάρι, αφού εξ' αρχής έγινε δεκτό το αίτημα μου να πάρουν μέρος και να μαγνητοφωνηθεί η συνέντευξη. Τα περισσότερα ζευγάρια είναι συγχωριανοί μου, τα γνωρίζω προσωπικά, οπότε το κλίμα υπήρξε οικείο από την αρχή. Τα ζευγάρια που δεν γνώριζα προσωπικά, η προσέγγιση έγινε μέσω φίλων μου, που ήταν παρόντες και στην γνωριμία μας, και πάλι η οικειότητα κατακτήθηκε αμέσως.

Όπως αναφέρει ο Thompson (2012) ο χώρος που θα διενεργηθεί η συνέντευξη, επίσης βοηθά ώστε να νιώθει ο αφηγητής οικεία και να άνετα, ο χώρος αυτός είναι συνήθως το σπίτι του. Επίσης σημαντικό είναι να μην αποσπάται ή διακόπτεται η ροή της αφήγησης, ούτε από φασαρία από τον εξωτερικό χώρο, ούτε από τρίτα άτομα, γι' αυτό ο συνεντευκτής είναι καλύτερο να είναι μόνος με τον αφηγητή. Το κλίμα μεταξύ των εμπλεκόμενων είναι ένα σημαντικό για αυτό που θα ακολουθήσει, γι' αυτό και η εμπιστοσύνη και το ευχάριστο και φιλικό περιβάλλον,

βοηθά στην ομαλή και επιτυχή συνέντευξη. Τηρώντας τα παραπάνω, οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν χωρίς προβλήματα, μέσα στον απαιτούμενο χρόνο που ήταν περίπου δέκα λεπτά για τον κάθε συνεντευζιαζόμενο.

Έπειτα τα δεδομένα των συνεντεύξεων ταξινομήθηκαν και αρχειοθετήθηκαν ώστε να μπορούν να επεξεργαστούν. «Αφού έχουν καταχωρηθεί τα δεδομένα των αφηγήσεων στο μέσο το οποίο έχει επιλεγεί για την καταγραφή τους, ταξινομούνται και δημιουργούνται αντίγραφα ασφάλειας. Το υλικό που έχει προκύψει πρέπει να αξιολογηθεί συνολικά, ως μία ενότητα, μπορεί στο περιεχόμενο μιας συνέντευξης να υπάρξουν γενικεύσεις ή να γίνει απόκρυψη κάποιων γεγονότων, αυτό συμβαίνει γιατί αυτό που ίσχυε στο παρελθόν αξιολογείται με βάση το παρόν. Όπου είναι εφικτό τα λεγόμενα ενός αφηγητή θα ήταν εύλογο να διασταυρωθούν με έγκυρες πηγές, στο βαθμό που αυτό μπορεί να γίνει εφικτό, γιατί οι συνεντεύξεις διακρίνονται από μοναδικότητα και κάποια γεγονότα δεν μπορούν να ελεγχθούν. Οι συνεντεύξεις μπορούν να αποτελέσουν υποκείμενα μιας γλωσσικής ή κειμενικής ανάλυσης, γράφοντας την ιστορία όσων συμμετείχαν στην έρευνα και φωτίζοντας γεγονότα που έζησαν.» (Βερβενιώτη κ.ά, 2010: 40)

Μέσα από αυτήν την μικρή σε έκταση έρευνα στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας, διαπίστωσα πόσο τελικά συμβατή υπήρξε η βιβλιογραφία σε αυτό το μικρό δείγμα των δώδεκα ατόμων. Τα δεδομένα της ανάλυσης θα μπορούσαν να αποτελέσουν ερέθισμα για περαιτέρω έρευνες. Αν και η εργασία μου είναι η μόνη που έχει εξετάσει το θέμα της μετανάστευσης των Ελλήνων με άξονα τα ζευγάρια, παρ' όλα αυτά κατά την έρευνα μου, συνειδητοποίησα πως υπάρχουν πολλές βιβλιογραφικές αναφορές με αφηγήσεις μεταναστών που έχουν συμβάλει στον εμπλουτισμό της προφορικής ιστορίας στην Ελλάδα. Μέσα από την παρούσα εργασία θέλησα να κάνω έναν μεθοδολογικό συγκερασμό της προφορικής ιστορίας, που χρησιμοποιεί τις αφηγήσεις και τις μαρτυρίες σε συνδυασμό με ιστορικά γεγονότα, με τα μεθοδολογικά εργαλεία της ποιοτικής έρευνας, ώστε οι μαρτυρίες που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις να μπορούν να επεξεργαστούν και αναλυθούν με κάποιο μεθοδολογικό εργαλείο. Εργαλείο ποιοτικής έρευνας αποτέλεσε και το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στις συνεντεύξεις με ημι-δομημένες ερωτήσεις ανοιχτού τύπου.

Η εγγραφή της εργασίας ήταν ένα απαιτητικό εγχείρημα που σε όλες τις φάσεις της επαναξιολογήθηκαν πολλές από τις ενέργειες μου και

επανατοποθετήθηκαν σε άλλη βάση. Θέλησα όμως να πειραματιστώ, να ρισκάρω, να επενδύσω, ώστε να μπορώ να αξιολογώ με μεγαλύτερη ακρίβεια, να αποκτήσω την ικανότητα να επιλέγω σωστά και να απορρίπτω κατ' επιλογήν. Μέσα σε όλη αυτήν διαδρομή, η εμπειρία των συνεντεύξεων ήταν η πιο ενδιαφέρουσα διαδικασία, γιατί αποτυπώθηκε η επικοινωνία, η γνωριμία, τα συναισθήματα, η γνώση με το υπό εξέταση αντικείμενο. Η συνέντευξη αποτέλεσε την πηγή. Έπειτα είχε ενδιαφέρον πως όλα όσα γράφτηκαν από άλλους μελετητές έγιναν πράξη μέσω της φωνής των αφηγητών σε αυτήν την εργασία.

3. ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Εξαιτίας της φύσης της συνέντευξης, όπου ο συγκινησιακός φόρτος είναι μεγάλος, η επιλογή των υποκειμένων της έρευνας πρέπει να γίνεται με κάποιες προδιαγραφές, όπως είναι η βιοματική σύνδεση του υποκειμένου με το θέμα και η ικανότητα του στην αφηγηματική διαδικασία. (Τσιώλης, 2006). Το μέγεθος του δείγματος στις ποιοτικές έρευνες δεν χρειάζεται να είναι ποσοτικά μεγάλο γιατί ο μικρός αριθμός εξυπηρετεί καλύτερα τα στάδια της συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Παρόλα αυτά στις ποιοτικές έρευνες ο αριθμός μπορεί να μεταβληθεί κατά την εξέλιξη της έρευνας εάν και εφόσον το μέγεθος δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις και δεν εξυπηρετεί τους σκοπούς της έρευνας. (Ισαρη- Πουρκός 2015) Το δείγμα που επιλέχθηκε ώστε να είναι αντιπροσωπευτικό της έρευνας αποτελεί μια στρατηγική επιλογή, καθώς πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό και να εξυπηρετεί τους στόχους της έρευνας. Για την παρούσα έρευνα το δείγμα αφορά σε έξι ζευγάρια που υπήρξαν μετανάστες ή ζουν μόνιμα στην χώρα υποδοχής. Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά.

Το πρώτο ζευγάρι αποτελούν ο κύριος Ιωάννης, 76 ετών σήμερα, με καταγωγή από το Κλείτος Κοζάνης, δεν έχει ολοκληρώσει το δημοτικό και μετανάστευσε στην Γερμανία το 1965 για δέκα χρόνια περίπου, είναι κάτοικος Κοζάνης και Πτολεμαΐδας. Η σύζυγος του η κυρία Άννα, 71 ετών, με καταγωγή από το Κλείτος Κοζάνης, είναι απόφοιτη δημοτικού, μετανάστευσε στην Γερμανία το 1968 για επτά χρόνια περίπου, είναι κάτοικος Κοζάνης και Πτολεμαΐδας. Έχουν τρία παιδιά.

Το δεύτερο ζευγάρι αποτελούν ο κύριος Κωνσταντίνος, 78 ετών σήμερα, με καταγωγή από το Κλείτος Κοζάνης, έχει ολοκληρώσει το δημοτικό και μετανάστευσε στην Γερμανία το 1968 για δυο χρόνια και μετά μετανάστευσε στην Αυστραλία, για δέκα χρόνια, είναι κάτοικος Πτολεμαΐδας. Η σύζυγος του η κυρία Αναστασία, 76 ετών, με καταγωγή από το Κλείτος Κοζάνης, είναι απόφοιτη δημοτικού, μετανάστευσε στην Αυστραλία το 1968 για 10 χρόνια, είναι κάτοικος Πτολεμαΐδας. Είναι άτεκνοι.

Το τρίτο ζευγάρι είναι ο κύριος Γεώργιος, 79 ετών σήμερα, με καταγωγή από το Κλείτος Κοζάνης, έχει ολοκληρώσει το δημοτικό και μετανάστευσε στην Γερμανία το 1961 για 37 χρόνια, είναι κάτοικος Κλείτου. Η σύζυγος του η κυρία Βασιλική, 72 ετών, με καταγωγή από το Μεσσιανή Κοζάνης, είναι απόφοιτη δημοτικού, μετανάστευσε στην Γερμανία το 1961 για 38 χρόνια, είναι κάτοικος Κλείτου. Έχουν δυο παιδιά.

Το τέταρτο ζευγάρι είναι ο κύριος Γεώργιος, 77 ετών σήμερα, με καταγωγή από το Κλείτος Κοζάνης, έχει ολοκληρώσει το δημοτικό και μετανάστευσε στην Γερμανία το 1968 για 35 χρόνια, είναι κάτοικος Θεσσαλονίκης. Η σύζυγος του η κυρία Ευγενία, 74 ετών, με καταγωγή από το Κλείτος Κοζάνης, είναι απόφοιτη δημοτικού, μετανάστευσε στην Αυστραλία το 1961 για 28 χρόνια, είναι κάτοικος Θεσσαλονίκης. Έχουν τρία παιδιά.

Το πέμπτο ζευγάρι είναι ο κύριος Αβραάμ, 79 ετών σήμερα, με καταγωγή από τους Αγίους Ανάργυρους Κοζάνης, έχει ολοκληρώσει το δημοτικό και μετανάστευσε στην Αμερική το 1975, παραμένει κάτοικος Αμερικής. Η σύζυγος του η κυρία Δέσποινα, 72 ετών, με καταγωγή τους Αγίους Ανάργυρους Κοζάνης, είναι απόφοιτη δημοτικού, μετανάστευσε στην Αμερική το 1975, παραμένει κάτοικος Αμερικής. Έχουν τρία παιδιά.

Το έκτο ζευγάρι είναι ο κύριος Γιώργος, 72 ετών σήμερα, με καταγωγή από τα Χτενά Κοζάνης, έχει ολοκληρώσει το δημοτικό και μετανάστευσε στον Καναδά το 1970, παραμένει κάτοικος Καναδά. Η σύζυγος του η κυρία Θεοχαρία, 71 ετών, από τα Χτενά Κοζάνης, είναι απόφοιτη δημοτικού, μετανάστευσε στον Καναδά το 1970, παραμένει κάτοικος Καναδά. Έχουν τρία παιδιά.

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Για την επεξεργασία του υλικού που συγκεντρώθηκε από τις συνεντεύξεις, επέλεξα την θεματική ανάλυση περιεχομένου ως την κατάλληλη μέθοδο ανάλυσης και εξαγωγής συμπερασμάτων. Οι Braun & Clarke (2007) αναφέρουν πως «Η θεματική ανάλυση συνίσταται στην συστηματική αναγνώριση, οργάνωση και κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων». Ο ερευνητής, μέσα από αυτή την μέθοδο ανάλυσης μπορεί να εντοπίσει διαφορετικά μοτίβα νοήματος σε σχέση πάντα με τα ερωτήματα που μελετά. Αυτή δεν αποτελεί μια τεχνική διαδικασία αλλά απαιτείται η ενεργή συμμετοχή του ερευνητή, όπου δημιουργεί στην ουσία ο ίδιος τα θέματα και δεν τα ανακαλύπτει μέσα από τα κείμενα. (Τσιώλης, 2018: 98)

Τα επιμέρους στάδια ανάλυσης περιεχομένου που ακολούθησα είναι τα εξής:

- Οι συνεντεύξεις πήραν την μορφή κειμένων, η διαδικασία αυτή ονομάζεται μετεγγραφή, «αφορά στην πιστή απόδοση που προφορικού λόγου σε γραπτού και πραγματοποιείται με μια συγκεκριμένη σημειολογία για να μπορέσουν να τονιστούν τα παραγλωσσικά φαινόμενα (γέλιο, παύση, θυμός κτλ)». (Τσιώλης, 2006:181) Κατά την απομαγνητοφώνηση χρησιμοποιήθηκαν τα εξής σύμβολα σημειογραφίας: παρενθέσεις για τα παραγλωσσικά φαινόμενα, οι τρεις τελείες για ήπια παύση και το θαυμαστικό για τον θαυμασμό.
- Έπειτα απομονώθηκαν τα σημεία εκείνα που βρίσκονταν πιο κοντά στα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάζουμε.
- Στην συνέχεια, κωδικοποιήθηκαν τα δεδομένα δίνοντας έναν εννοιολογικό προσδιορισμό στο νόημα τους. Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2003:75) «η κωδικοποίηση είναι ένα από τα πιο αποφασιστικά στάδια στη διαδικασία της ανάλυσης. Κωδικοποίηση σημαίνει αποδόμηση νοήματος ή πληροφορίας σε τμήματα των δεδομένων, άρα συνδέεται άρρηκτα με την τμηματοποίηση των δεδομένων».
- Κάθε κωδικός έχει το δικό του χρώμα, όπως το αντίστοιχο χρώμα έχουν οι φράσεις που αντιπροσωπεύουν μέσα στις συνεντεύξεις.
- Μετά αφού εντοπίστηκαν ίδιοι κώδικες, σχημάτισαν μια θεματική ενότητα. Ο Τσιώλης (2018:109-110) αναφέρει πως «Τα θέματα είναι εννοιολογικές

κατασκευές πιο αφηρημένες και προκύπτουν από την επεξεργασία, τη σύγκριση, τη συγχώνευση των κωδικών και αντιστοιχούν σε ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο νοήματος. Τα θέματα αποτελούν αυτόνομες εννοιολογικές οντότητες και μπορούν να λειτουργήσουν ως εκδοχές απάντησης στο ερευνητικό ερώτημα το οποίο εξετάζουμε».

- Τέλος, συμπεραίνεται εάν τα παραπάνω βήματα μπορούν να απαντήσουν στα ερευνητικά ερωτήματα.

5. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Σε μια έρευνα το πρώτο πράγμα που εξετάζεται είναι τα ερευνητικά ερωτήματα, με βάση αυτά τα ερωτήματα εξελίσσεται η ερευνητική διαδικασία, επιλέγονται οι μέθοδοι και τα εργαλεία που είναι τα κατάλληλα για να απαντηθούν.

Στην παρούσα εργασία διατυπώνονται τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πώς αποτυπώνεται η μεταναστευτική εμπειρία κατά την χρονική περίοδο 1950-70;
2. Ποιες είναι οι απόψεις των ζευγαριών με βάση το φύλο;

ΘΕΜΑΤΑ ΜΝΗΜΗΣ

Πριν αναφερθώ στην διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων, θα ήθελα να σταθώ σε ένα σημαντικό ζήτημα, σε αυτό της μνήμης, με μια μικρή αναφορά για το ποιες είναι οι διεργασίες που ενεργοποιούν την μνήμη και ποιες είναι οι λειτουργίες της κατά την αφήγηση. Δεδομένου πως επειδή χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο ποιοτικής μεθόδου η ημι-δομημένη συνέντευξη, χρήσιμο θα ήταν να υπάρχει μια σχετική αναφορά στην λειτουργία της μνήμης κατά την συνέντευξη.

Η Πασσερίνι (1998) αναφέρει πως η αυτοβιογραφική αφήγηση εκδηλώνεται μέσω των ψυχικών διαθέσεων, δηλαδή μέσω της ψυχολογίας του εσωτερικού κόσμου του υποκειμένου. Το «ασυνείδητο» επιδρά στους ανθρώπους και δημιουργεί διαστρωματώσεις της ψυχής και διαφορετικά επίπεδα συνείδησης. Η «μνήμη του εαυτού» μεταδίδεται και επεξεργάζεται ιστορίες που παραμένουν ζωντανές μέσω κοινωνικών δικτύων μικρής κλίμακας και έχουν την δυνατότητα να προσαρμόζονται σε διαφορετικές συνθήκες.

Αν και η μνήμη είναι ατομική, στην αφήγηση, όπως υποστήριξε ο Halbwachs «τα άτομα θυμούνται και ανασυγκροτούν το παρελθόν τους πάντα ως μέλη μιας κοινωνικής ομάδας». (Μπουσχότεν,1997:209) Οι διαπροσωπικές επαφές που έχουν τα άτομα μιας κοινότητας, επιβεβαιώνουν πόσο εύθραυστα είναι τα όρια μεταξύ συλλογικού και ατομικού, γιατί η προσωπικότητα και οι απόψεις του κάθε ατόμου επηρεάζονται από την επαφή και τις συζητήσεις με τα άλλα μέλη μιας κοινότητας. Η γλωσσική επικοινωνία επιδρά και αυτή με την σειρά της στην κοινωνική συγκρότηση της μνήμης, τα παιδιά μιας οικογένειας ακούνε τις ιστορίες που τους διηγούνται και ενσωματώνουν τα ιστορικά γεγονότα στα δικά τους βιώματα. «Η διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης εξελίσσεται σε τρία στάδια: **εισροή, μετάπλαση και εκροή**». (Μπουσχότεν,1997:212) Με την **εισροή**, εννοούμε το υλικό που καταγράφεται στην μνήμη μας από διάφορες εμπειρίες όπως γεγονότα εθνικά, φήμες, προσωπικά βιώματα κ.ά που βέβαια δεν είναι δυνατόν να συγκρατηθούν όλα στην μνήμη μας, αλλά όμως μπορούν να ξεχαστούν ή να μείνουν αδρανή μέχρι να απενεργοποιηθούν. Με τον όρο **μετάπλαση** εννοούμε την διαδικασία όπου το αρχικό μήνυμα μετασχηματίζεται σε επιλογή, λήθη και μεταβολή. Κατά την **εκροή** τα μηνύματα που έχουν συγκροτηθεί στην μνήμη εξωτερικεύονται σε μια κατάσταση αφηγηματικής πράξης. (Μπουσχότεν,1997)

Το υποκείμενο που επικοινωνεί με τον προφορικό λόγο αναφέρεται στα γεγονότα που υπάρχουν ήδη στην μνήμη του, χωρίς να μπορεί να ανατρέξει σε προηγούμενα που έχει πει για να τα διορθώσει, ο προφορικός λόγος των ωθεί πάντα μπροστά. Έτσι λοιπόν στην προφορική ιστορία γίνεται αποκατάσταση της κοινωνικής πραγματικότητας μιας περιόδου μέσω των λανθανόντων μηνυμάτων της αδρανούς μνήμης και του αυτονόητου, στοιχεία που δεν μπορούν να αποδοθούν στον γραπτό λόγο γιατί θεωρούνται περιττά. «Στις παραδοσιακές κοινότητες η φύση του προφορικού λόγου επικεντρώνεται στις άμεσες ανθρώπινες εμπειρίες και τις ανταγωνιστικές διαπροσωπικές σχέσεις, γι αυτό και ο ιδιωτικός λόγος εστιάζει στην δραματική πτυχή των ανθρωπίνων σχέσεων μέσω του έντονου διαλόγου». (Μπουσχότεν, 1998:14) «Όσο και να επιδιώκει κάποιος να αποδώσει πιστά τον προφορικό λόγο σε γραπτό, είναι αδύνατον, υπάρχουν κάποια στοιχεία της επικοινωνίας που χάνονται αμετάκλητα κατά την μεταφορά, όπως ο τονισμός, η προφορά, ο ρυθμός, η νευρικήτητα, οι εκφράσεις του προσώπου, οι χειρονομίες». (Μπουσχότεν, 1998: 25)

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΩΔΙΚΕΣ
ΛΟΓΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ
ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΑΤΟΙΚΙΑ
ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ
ΠΑΙΔΙΑ
ΓΛΩΣΣΑ
ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ
ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της κωδικοποίησης που στο σύνολο τους είναι εννέα. Για να γίνουν οι κώδικες διακριτοί μέσα στις συνεντεύξεις, έχει δοθεί σε κάθε έναν από αυτούς, ένα χρώμα και αντίστοιχα έχει χρωματιστεί το σημείο αναφοράς στις συνεντεύξεις.

Κατά την οργάνωση των κωδίκων, αυτοί που είναι ήταν πολύ κοντά σε νοήματα συγχωνεύτηκαν με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν τρεις θεματικές ενότητες (θεματοποίηση). Παρακάτω θα παρουσιαστούν και θα αναλυθούν οι θεματικές ενότητες με τις υποκατηγοριοποιήσεις και τα σχετικά αποσπάσματα μέσα από τις συνεντεύξεις, που φανερώνουν την συσχέτιση κωδικών και θεμάτων. Στα κείμενα της ανάλυσης έχω χρησιμοποιήσει μια ακόμη κωδικοποίηση για να αναγνωρίζω την πηγή των αποσπασμάτων, ο κωδικός προέρχεται από το γράμμα ζ (η λέξη ζευγάρι), έναν αριθμό από το 1-6 που είναι ο αριθμός ταξινόμησης του ζευγαριού και από το φύλο(α= άνδρας ή γ= γυναίκα). Οι θεματικές ενότητες που δημιουργήθηκαν έχουν σκοπό να απαντήσουν στα ερευνητικά ερωτήματα που είναι: «η αποτύπωση της μεταναστευτικής εμπειρίας κατά την χρονική περίοδο 1950-70;» και «ποιες οι απόψεις των ζευγαριών με βάση το φύλο;»

1. Πρώτη θεματική ενότητα: αιτίες και προορισμός μετανάστευσης

Η πρώτη θεματική ενότητα χωρίζεται σε δύο υποκατηγορίες, α) στις αιτίες που οδήγησαν στην απόφαση της μετανάστευσης και β) ποιος ήταν ο προορισμός και γιατί.

1.1 Α υποκατηγορία: οι αιτίες που οδήγησαν στην απόφαση της μετανάστευσης.

Το μεταναστευτικό ρεύμα ενεργοποιήθηκε από τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα, το γεγονός αυτό γίνεται σαφές μέσα από τις μαρτυρίες των αφηγητών.

Ο λόγος της απόφασης ήταν καθαρά θέμα επιβίωσης, η φτώχεια ήταν η πρώτη αντίδραση στην ερώτηση αυτή, είτε με την άμεση μορφή της είτε με την έμμεση. *«Το χρήμα»(ζ2α) «Η φτώχεια...Η ζωή που κάναμε, αφού δεν είχαμε δουλεία έπρεπε να ζήσουμε»(ζ2γ)*

Επίσης, φαίνεται και η έκταση που είχε το φαινόμενο της μετανάστευσης, όπου όλοι γνώριζαν και κάποιον που είχε μεταναστεύσει, είτε ήταν συγγενής, είτε απλώς γνωστός. *«Η φτωχιά...Όχι, πήγαιναν όλοι και πήγα και εγώ.....Γιατί είχαμε φτώχειες, πιο κοντά ήταν».(ζ1α) «Οικογενειακοί λόγοι, καλύτερο μέλλον, είχαν οι ξαδέρφες μου τους άντρες τους εκεί και έστειλαν πρόσκληση να φύγουν και μπήκα και εγώ μέσα»(ζ4γ) «Φτώχεια καταραμένη, έφυγαν πολλοί στην Αυστραλία ξαδέρφια και στη Γερμανία, σκορποχώρι γίναμε, φτώχεια ήταν....Ο αδερφός μου έστειλε φωτογραφίες από την ζωή στον Καναδά και εγώ πήρα τον Παρασκευά και μετά τον πιο μικρό»(ζ6α)*

Το οικονομικό πρόβλημα, για τους άνδρες που εκείνα τα χρόνια ήταν κύριοι υπεύθυνοι του εισοδήματος, ήταν σοβαρός και κύριος λόγος μετανάστευσης. *«Οικονομικής άποψη....Αφού Δεν υπήρχε άλλος τρόπος επιβίωσης, και είπα θα πάμε εκεί και όπως πήγαμε και τα καταφέραμε.»(ζ4α)* Κάποιος έκανε τους λόγους πιο συγκεκριμένους, δείχνοντας και την αποδιοργάνωση της αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής *«Οικονομικός γιατί δεν πηρά την επιδότηση από το κράτος για τα ζώα μου και ζήτησα από τον αδελφό μου να μου κάνει πρόσκληση, το 1967 μου*

έφαγε ένας ζωέμπορας 200.000 χιλιάδες.....Όχι, είχα όλη την οικογένεια μου όμως Αμερική, και δεν έφευγα γιατί είχα ψώρα με το κονήγι»(ζ5α)

Οι γυναίκες αν και επηρεασμένες από τις υπάρχουσες δύσκολες οικονομικές συνθήκες ενέκριναν την απόφαση της μετανάστευσης, σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρεται και η ανησυχία τους για το μέλλον των παιδιών τους. *«Κοίτα ήτανε φτώχεια, ο πεθερός μου είχε πολλά παιδιά. Πόσο ήταν... τέσσερα αδέρφια και μια αδερφή πέντε..της Κατερίνας(γνωστή μου) την μαμά, με την Γεωργία ζούσανε, είχανε φύγει από το χωριό απάνω, πήγαν στα Κοίλα(χωριό την Κοζάνης), την Κατερίνας ο κουνιάδος έμενε στα Κοίλα, ο μεγάλος έφυγε στον Καναδά και αυτός μας πήρε εκεί πέρα. Και ήρθε από φαντάρος (ο σύζυγος) και δεν είχε δουλειά, λόγω οικονομικών ταξιδέψαμε».(ζ6γ) «Για το μέλλον των παιδιών μου»(ζ5γ)*

Και σε άλλες περιπτώσεις θέλησαν να μεταναστεύσουν γιατί ήδη οι σύζυγοι βρίσκονταν μακριά τους, στα πλαίσια της οικογενειακής τους επανένωσης. *«Όχι μονοί μας, εντάξει πήγε ο σύζυγος και μετά εγώ, δεν ήθελε η manά μου»(ζ4γ) Οι άνδρες μετανάστευσαν πρώτοι και μετά ακλούθησαν και οι γυναίκες τους και η υπόλοιπη οικογένεια.«Ήταν ο άντρας μου εκεί και ήθελα να πάω για να δουλέψω, και οικονομικοί λόγοι»(ζ1γ)*

1.2 Β υποκατηγορία : ποιος ήταν ο προορισμός και για ποιοι ήταν οι λόγοι που επιλέχθηκε η συγκεκριμένη επιλογή.

Ο προορισμός για τους μετανάστες δεν υπήρξε τυχαίο γεγονός, καθώς πολλές ήταν όπως φαίνεται και από τους συνεντευξιαζόμενους οι επιρροές που δέχτηκαν.

Το γεγονός πως στην χώρα υποδοχής οι εν δυνάμει μετανάστες είχαν κάποιο συγγενή τους, αποτέλεσε και την αιτία επιλογής του προορισμού τους. Οι μετανάστες βασίστηκαν σε αυτήν την επιλογή. *«Ναι, πήγα Γερμανία ,πριν έρθω ,με έκαναν πρόσκληση οι αδελφές μου ήταν εκεί και έφυγα για Αυστραλία. Στην Γερμανία πήγα με σύμβαση»(ζ2α) «Είχαμε τους κουνιάδους μου, είχαμε ανθρώπους»(ζ4γ) «Ο αδελφός μου και πολλοί χωριανοί»(ζ4α) «Θα πάω στην Γερμανία να δουλέψω, όλοι πήγαιναν αλλά ήταν και ο θείος μου εκεί»(ζ3α)*

Η ύπαρξη συγγενών απλοποιείσαι αρκετά την διαδικασία της εγκατάστασης και της προσαρμογής τους, *«Υπήρχαν τα ξαδέλφια και είχαμε μια ελληνίδα που ζούσε*

στη Γερμανία από τον πόλεμο... μας φέρθηκε τόσο καλά που ούτε η μανά δεν το κάνει»(ζ3Γ)

Κάποιες φορές μπορεί να δεχόντουσαν και κάποιες συναισθηματικές πιέσεις από τους συγγενείς για να πειστούν να μεταναστεύσουν. «Επειδή ήταν τα αδέρφια μου και η μανά μου εκεί κάθε μέρα με παίρναμε τηλέφωνο να πάω...Έκανα 4 χρόνια στην γερμανία από 62'έως το 66'μετά επέστρεψα εδώ έκανα ζωεμπόριο και το 74'με την επιστράτευση με πήραν για 15 μέρες ,είχα 950 κατσίκια, 15 αγελάδες .. τότε δεν είχαμε νερό στο χωριό, η γυναίκα μου κουβαλούσε στον ώμο της νερό να ποτίσει τα μοσχάρια. Ήταν τα αδέρφια μου στην Αμερική.. ήταν να πάρω πριμ από τα κατσίκια 400.000χιλ τα κόψανε και τα έστειλαν στην Κύπρο. Είπα στον αδερφό μου κάνε μου πρόσκληση και φύγαμε με την γυναίκα και τα 3 παιδιά. Ο αδερφός μου στο σπίτι που μένω ακόμη έβαλε καπάρο, μέναμε μαζί ένα μήνα μέχρι να βγει το δάνειο.»(ζ5α) «Από το χωριό έφυγα στα Κοίλα με σκοπό να φύγω στον Καναδά, κάθισα κάμποσο χρονικό διάστημα στα κοίλα, έφερα και τους γονείς μου από το χωριό εκεί πέρα και παντρεύτηκα και έφυγα στον Καναδά. Πήγα το 1970 στον Καναδά με το Άννα Μαρία το πλοίο...Ο αδερφός μου έστειλε φωτογραφίες από την ζωή στον Καναδά και εγώ πήρα τον Παρασκευά και μετά τον πιο μικρό»(ζ6α)

Τον πρώτο λόγο της απόφασης φαίνεται τον είχε ο σύζυγος, η σύζυγος ακολουθούσε την επιθυμία του, παρότι μπορεί να επιθυμούσε κάτι άλλο. «Ήταν ο σύζυγος εκεί»(ζ1γ) «Αμερική...Εγώ ήθελα την Αυστραλία γιατί ήταν οι δικοί μου όλοι εκεί, αλλά ο σύζυγος ήθελε Αμερική γιατί ήταν τα αδέρφια του εκεί, υπερίσχυσε η άποψη του συζύγου.(γέλια)»(ζ5γ) «Στην Αυστραλία έχω αδερφές , ήθελαν να με πάρουν από ελεύθερη, αλλά όπως σε είπα δεν ήθελα να φύγω από την μαμά μου κοντά να την αφήσω. Ύστερα όταν παντρεύτηκα και είδα πως ήταν η κατάσταση, λέω αγάπη μου θέλεις να πάμε Αυστραλία ή να πάμε Καναδά; Πήγαμε Καναδά για πιο κοντά, πιο κοντινό κράτος , για Αυστραλία θέλω 22 ώρες να πάω και 22 να γυρίσω, 45 ώρες έκανα ταξίδι»(ζ6γ)

2. Δεύτερη θεματική ενότητα: Η ζωή στην χώρα υποδοχής.

Η δεύτερη θεματική ενότητα χωρίζεται σε τρεις επιμέρους υποενότητες που αφορούν: α) την εργασία σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο, β) την κατοικία σε σχέση με την εργασία και γ) την εκμάθηση της γλώσσας

2.1 Α κατηγορία: Η εργασία σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο

Ως επί το πλείστον οι μετανάστες δεν είχαν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, αντίθετα οι περισσότεροι είχαν τελειώσει την βασική εκπαίδευση, που εκείνα τα χρόνια ήταν το δημοτικό σχολείο. Συνδυαστικά με το μορφωτικό επίπεδο λειτούργησε και η εργασία τους στην χώρα υποδοχής. Η βιβλιογραφία αναφέρει πως οι χώρες που δέχθηκαν μετανάστες από πολλά κράτη είχαν σαν στόχο να ενισχύσουν το εργατικό τους δυναμικό με απώτερο σκοπό την βιομηχανική ανάπτυξη, γι αυτό και ζητούσαν νέους άνδρες και υγίης, για να μπορούν να ανταπεξέλθουν σε απαιτητικές χειρονακτικές εργασίες.

Το γεγονός πως όλοι οι συμμετέχοντες είχαν τελειώσει το δημοτικό σχολείο και κάποιοι δεν το ολοκλήρωσαν, δικαιολογεί και την θέση εργασίας στην χώρα υποδοχής, που στις πιο πολλές περιπτώσεις ήταν εργάτης- τρια σε εργοστάσιο. *«Σχεδόν δημοτικό...Εργάτης σε εργοστάσιο»(ζ1α) «Δημοτικό...Σε κλωστοϋφαντουργία στην Αυστραλία και σε καζίνο στην Γερμανία»(ζ2α) «Δημοτικό παραπάνω μην πας(γέλια)...Εργάτης σε εργοστάσιο χημικών»(ζ4α).* Στην παρακάτω αναφορά ο αφηγητής γίνεται πιο διεξοδικός με τον πως κατάφερε να βρει εργασία, αναφέρει ότι δήλωσε σε ποια δουλειά επιθυμούσε να πάει, όπως γινόταν με τις συμβάσεις που υπέγραφαν πριν φύγουν από την Ελλάδα *«Το δημοτικό...Χτίστης είχα δηλώσει, τα χρόνια ήταν πολύ δύσκολα αλλά για χτίστης δεν μπορούσαν να με βρουν δουλειά και μια εταιρία που βοηθά τους μετανάστες μου είπε να πάω στον στρατό, με καλό μισθό και ασφάλεια και λέω εγώ αυτό δεν το δέχομαι. Καθάριζα με την μάπα, καθαριστής ήμουν, ένας Γρηγοριάδης ήταν εκεί κοντά σε εμένα και πήγα να τον βρω, δυσκολεύτηκα να βρω που βρίσκεται αυτός αλλά τον βρήκα, με έστειλε σε μια δουλειά, ήταν Έλληνας ο διευθυντής Σερέτης και τον περίμενα και του λέω εσύ είσαι ο Γιώργος και μου λέει ήρθες για δουλειά και μου λέει οκ, έλα αύριο, εγώ όμως δεν έφυγα μου δείξε πρώτα την δουλειά, έκανα πλαστικά καπάκια και έμεινα εκεί και 28 χιλιόμετρα μακριά και έτσι μετακόμισα εκεί κοντά.»(ζ6α) «Η δουλειά ήταν δύσκολη στο χυτήριο, αλλά έκανα υπομονή και έφυγα όταν έληξε η σύμβαση και έφυγα, ανέβηκα στο Αμβούργο.» (ζ3α)*

Στις δύο περιπτώσεις οι μετανάστες κατάφεραν να γίνουν και οι ιδιοκτήτες εστιατορίων, στην μία περίπτωση υπήρχε η υποδομή για κάτι τέτοιο(ήταν ο αδερφός εστιατορας) στην άλλη όχι. *«Δημοτικό...Είχα εστιατόριο...Ηξέρα θα πάω στις*

πιτσαρίες των αδερφών μου»(ζ5α) «Δημοτικό τίποτα άλλο...Ήμουν ξυλουργός σε εργοστάσιο, από εκεί έφυγα και άνοιξα εστιατόριο στη Φρανκφούρτη»(ζ3α)

Και στις γυναίκες δεν υπήρχε διαφοροποίηση σε σχέση με τους άντρες, αν και στις γυναίκες υπήρχε και η έννοια και η φροντίδα των παιδιών, παρ' όλα αυτά εργαζόνταν κανονικά και με πλήρης ωράριο. *«Το δημοτικό, αλλά δεν συνέχισα γυμνάσιο και τέτοια...Δούλευα σε εργοστάσιο, εργάτρια, σε μπουκάλια, γιατί δεν ήξερα την γλώσσα, δεν πήγα σχολείο, όταν πήγα εκεί ήμουν έγκυος, απόκτησα το κοριτσάκι το πρώτο, μετά από ένα χρόνο το δεύτερο, μετά το τρίτο, και ξέρεις, κοιτούσαμε με την συννυφάδα μου μαζί, μέναμε σε ένα σπίτι, δέκα έντεκα χρόνια..πόσο κάτσαμε, αυτή πήγε πρωί, εγώ απόγευμα, βολευόμασταν κοιτούσαμε τα παιδιά και δουλεύαμε και κοιτούσαμε τα παιδιά μας»(ζ6α) «Δημοτικό...Εργάτρια σε εργοστάσιο και στο εστιατόριο του συζύγου»(ζ3γ) «Δημοτικό...Στην αρχή δούλεψα σε εργοστάσιο ως μοδίστρα για τρία χρόνια αλλά μετά στις δίκες μας επιχειρήσεις»(ζ5γ)*

2.2 Β κατηγορία: Η κατοικία σε σχέση με την εργασία

Οι οικονομικές απολαβές κατά τα πρώτα χρόνια δεν ήταν ικανοποιητικές, γι αυτό και η φιλοξενία από τους συγγενείς των μεταναστών ήταν συχνό φαινόμενο. Δεν μπορούμε να πούμε όμως με βάση τις μαρτυρίες, πως όταν απέκτησαν χρήματα η ζωή τους άλλαξε ριζικά.

Κατά κόρον τα σπίτια των μεταναστών υπήρξαν νοικιασμένες κατοικίες, σε κάποιες περιπτώσεις κάποια από τα ζευγάρια φιλοξενήθηκαν πρώτα από συγγενείς τους και μετά μόλις κατάφεραν να αποκτήσουν παραπάνω χρήματα νοίκιασαν δική τους κατοικία. *«Ενοικιαζόμενο σπίτι»(ζ3α) «Ενοικιαζόμενη κατοικία... Στην γερμανία επειδή πήγα με σύμβαση μας δώσαμε σπίτια από το εργοστάσιο, στην Αυστραλία έμενα με την αδελφή μου»(ζ2α) «Φιλοξενούμενοι, αλλά με αγορασμένη κατοικία»(ζ2γ)*

Στις περιπτώσεις της Αμερικής και του Καναδά (ζευγάρι 5 κ 6) οι κατοικίες είναι ιδιόκτητες. Αφενός γιατί παραμένουν μόνιμοι κάτοικοι αυτών των κρατών, μένουν και τα παιδιά τους σε αυτά τα κράτη, αφετέρου γιατί δεν είναι στην κουλτούρα των Γερμανών η ιδιόκτητη κατοικία. Άλλωστε για τους μετανάστες ως ανασταλτικός παράγοντας στις αποφάσεις τους λειτούργησε η προσωρινότητα που πίστευαν ότι θα έχει αυτή η διαδικασία, και ότι θα επέστρεφαν σύντομα πίσω στην

πατρίδα τους, και δεν θέλησαν να δεσμευτούν με μόνιμες κατοικίες. *«Βεβαίως και είχα υποσχεθεί στην συγχωρεμένη την μάνα μου να γυρίσω να χτίσω στα Κοίλα, αλλά στα τρία χρόνια η μανά μου πέθανε»*

Από την πρώτη μαρτυρία παρακάτω φαίνεται πως οι τράπεζες παρείχαν και δάνεια στους μετανάστες *«Πρώτη χρονιά που πήγαμε με είχε πάρε ο αδερφός μου ο Σάββας, συγχωρέθηκε, να μείνουμε ένα χρονικό διάστημα στο σπίτι, μετά άρχισα να δουλεύω σε ένα εργοστάσιο μακριά, πηγαίνοερχόμουν και μετά χώρισα να πάω στο χωριό που δούλευα να μείνω και εκεί, πήγα και νοίκιασα σε μια πολυκατοικία εκεί πέρα, αλλά σε λίγο χρονικό διάστημα πήγα με τον αδερφό μου τον Παρασκευά, τον είχα φέρει εγώ μετά από ένα χρονικό διάστημα, πήγαμε ένα απόγευμα στο χωριό μέσα και χωρίς να ξέρουμε και την γλώσσα καλά, πήγαμε και είδαμε ένα γραφείο που πουλούσε σπίτι. Και μπήκαμε κει μέσα και του λέω θέλω να αγοράσω σπίτι, είδα φωτογραφίες διαφημιστικές, πόσο κάνει αυτό του λέω; Μόνο νούμερα καταλαβαίναμε τότε(γέλια). Τότε είχαμε εκείνο τον καιρό επιταγές στην τσέπη και με τα λίγα αγγλίζικα που ξέραμε , yes, no, μας πήγε στο σπίτι που είδαμε, του λέω πόσο είναι; 28.000 δολάρια τόσο ήταν το πόσο και κατευθείαν του δίνω προκαταβολή. Πήγα σπίτι το βράδυ και λέω στην γυναίκα Θεοχαρία και Όλγα μαζί αγοράσαμε σπίτι. Μας λένε πως το αγοράσατε το σπίτι; Απόψε το είδαμε και το πήραμε(γέλια) και ήταν απίστευτο. Το ίδιο βράδυ πήραμε τις γυναίκες και πήγαμε στο σπίτι εκεί Μετά μείναμε κάποια χρόνια εκεί και μετά χωριστήκαμε με τον αδερφό μου και πήρε ο καθένας το δικό του» (ζ6α) «Είμαι ιδιοκτήτης και τα παιδιά μου έχουν δικά τους σπίτια»(ζ5α) «Δικό μας είναι το σπίτι»(ζ5γ)*

Οι εργαζόμενοι των εργοστάσιων είχαν το πλεονέκτημα να τους βρίσκει σπίτι και το εργοστάσιο στο οποίο δούλευαν εάν το επιθυμούσαν, άλλοι πάλι να ζήσουν την εμπειρία των Χάιμ, των χώρων υποδοχής, κάποιος τα αποκάλεσε «παράγκα». *«Ναι, ήταν αυτά τα Χάιμ που λεμέ, όταν το εργοστάσιο σε έπαιρνε εκεί, χώρο υποδοχής δηλαδή, κατευθείαν να μένεις, να μην ψάχνεις σπίτι από εδώ και από εκεί, μόνο το σπίτι σε έδινε το εργοστάσιο, το φαγητό σου τα αυτά σου.. έμενα με άλλα 4 άτομα, σαν στρατός, διπλά κρεβάτια, ήταν κτήριο μπορεί να χωρούσαν και πεντακόσια άτομα»(ζ4α) «Ενοικιαζόμενη κατοικία...Ήταν παράγκες μαζί με άλλους δυο έλληνες»(ζ1α) «Ναι γιατί πήγαμε με πρόσκληση και κατοικία μετά βρήκαμε, ώσπου να γνωρίσεις κόσμο, εκτός ότι βρήκα μόνος μου με βρήκε και το εργοστάσιο σπίτι και μετά μέναμε εκεί από το 75 έως το 99 ήμασταν σε σπίτι του εργοστασίου»(ζ4α)*

2.3 Γ κατηγορία: Η εκμάθηση της γλώσσας

Μια από τις κύριες δυσκολίες κατά την παραμονή τους στα κράτη υποδοχής, για τους μετανάστες αποτέλεσε η εκμάθηση της γλώσσας.

Η γλώσσα αντικειμενικά υπήρξε ένας παράγοντας που δυσκόλεψε τους μετανάστες στην ένταξη τους στο κοινωνικό σύνολο πέρα από την επαφή τους με τους ομοεθνείς τους. «Και τώρα δε την ξέρω(γέλια),..αλλά στην δουλειά πάνω...»(ζ4α) Και τώρα δεν την ξέρουμε. Δεν δώσαμε σημασία, είναι εύκολη και ωραία γλώσσα»(ζ4γ) «Συνεννοούμουν αλλά δεν μπορούσα να μιλήσω»(ζ1γ) «Σε καμία χώρα δεν έμαθα εύκολα την γλωσσά»(ζ2α) Δόξα το θεό μάθαμε να διαβάζουμε και να γραφούμε, δύσκολα βέβαια αλλά κάτι μάθαμε»(ζ6α)

Αρχικά συνέβαλε το μορφωτικό τους επίπεδο στην δυσκολία αυτή, έπειτα η συναναστροφή των ελλήνων μεταναστών κυρίως με έλληνες, ακόμη και στον εργασιακό χώρο μιλούσαν ελληνικά. «Εγώ δεν έμαθα την γλωσσά καλά γιατί δούλευα όλο με έλληνες, ότι έμαθα από τις σερβιτόρες από τα μαγαζιά που άνοιξα»(ζ5γ) «Δεν θα το έλεγα εύκολα αλλά δεν ζορίστηκα και πολύ ,έμαθα στην δίκη μας την επιχείρηση την γλώσσα, εκεί, στο εργοστάσιο μιλούσαμε όλοι ελληνικά ήμασταν ελληνίδες και δεν έμαθα εύκολα στην αρχή, λίγο η τηλεόραση... λίγο από τους πελάτες»(ζ5α)

Η οργάνωση των ελλήνων μεταναστών σε συλλόγους για την διατήρηση των εθίμων, της θρησκείας, του πολιτισμού ήταν ένας συγκερασμός πραγμάτων που συνέβαλαν στην δυσκολία της εκμάθησης της γλώσσας, γιατί είχαν συνεχή σχέση με την μητρική τους. «Όχι και ακόμα δυσκολεύομαι, (γέλια)τα παιδιά με μαλώνουν, έχουμε τα ελληνικά channels και τσακ να δω τον Παπαδάκη, να δω τον Σκάι, μαμά μου λένε βάλε να δεις εγγλέζικα, βρε παιδιά μου έρχεται πιο εύκολα να ακούω τα ελληνικά τους λέω, τα εγγόνια μου λένε ότι μιλώ Spanish»(ζ6γ)

3. Θεματική ενότητα : Κυριότερες δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι μετανάστες

Η Τρίτη θεματική ενότητα χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες, α) στην φροντίδα των παιδιών, β) σε θέματα που τους δυσκόλεψαν και γ) στην τελική τους απόφαση να επιστρέψουν ή όχι.

3.1 Α κατηγορία: Η φροντίδα των παιδιών

Ένα βασικό ζήτημα των μεταναστών αποτέλεσε η φροντίδα και η φύλαξη των παιδιών τους, δεδομένου των αυστηρών ωραρίων εργασίας τους και της έλλειψης συγγενικών τους προσώπων.

Από τις υπάρχουσες μαρτυρίες προκύπτει το γεγονός πως τα κράτη φιλοξενίας δεν υποστήριζαν προγράμματα φύλαξης των παιδιών, παρά μόνο έδιναν κάποιο επίδομα. Ήταν αποκλειστική ευθύνη των γονέων η φροντίδα τους και η φύλαξή τους. *Δύσκολο, τα χάσαμε και μια μέρα, δεν πήγαν καθόλου σχολειό εκεί»(ζ1γ) Στο να τα μεγαλώσουμε, ειδικά τον μικρό», «Μόλις πήγε 2.5 χρονών το μικρό το στείλαμε παιδικό σταθμό»(ζ4α) Όσοι είχαν κάποιον συγγενή κοντά τους, αναλάμβανε την φύλαξη των παιδιών, οι μητέρες έπρεπε οπωσδήποτε να εργαστούν. «Η πεθερά μου...Είχα την πεθερά εκεί και εγώ πήγαινα καθαρίζα και μετά έπιασα δουλεία στο εργοστάσιο(ζ1γ) Βεβαίως δεν είχαμε βοήθεια από παππούδες και γιαγιάδες, με τον αδελφό μου τον Παρασκευά μια η μια η άλλη τα φρόντιζε»(ζ6α)*

Ακόμη πιο δύσκολο ήταν όταν προσωρινά έπρεπε να τα αφήνουν σε κάποιο μέρος μακριά τους, ή πίσω στην πατρίδα, όπου τον ρόλο τον γονέων τον αναλάμβανε η γιαγιά και ο παππούς. *«Αφού δουλεύαμε και οι δυο το πρώτο το παιδί το δώσαμε να το κοιτάει μια γερμανίδα και εμείς με το ποδήλατο πηγαίναμε και το βλέπαμε, ήταν περίπου 10 χιλιόμετρα;... εκεί μέσα..με το ποδήλατο πηγαίνοερχόμασταν κάθε βδομάδα. Το δεύτερο το αφήσαμε για δυο χρόνια στην πεθερά μου στην Ελλάδα»(ζ3α) «Πολύ δύσκολο, για πολύ λίγο τα αφήσαμε και μετά τα πήραμε ούτε χρόνο δεν τα αφήσαμε»(ζ4γ)*

3.2 Β κατηγορία : Κυριότερες δυσκολίες

Οι δυσκολίες δεν ήταν κοινές για όλους τους συνεντευξιαζόμενους, ο κάθε ένας τόνισε με μεγαλύτερη έμφαση την κυριότερη δυσκολία που αντιμετώπισε, τις οποίες παραθέτω παρακάτω.

Εντοπίζοντας την λέξη «δύσκολος» ή «δυσκολία» στα λεγόμενα των συμμετεχόντων παρατήρησα πως για τον καθένα η δυσκολία από την απόφαση της μετανάστευσης μέχρι την επιστροφή ή όχι, δεν εντοπίζεται στα ίδια θέματα, είτε πρόκειται για το ανδρόγυνο, είτε πρόκειται για το σύνολο των συμμετεχόντων. Άλλοι αναφέρουν τον αποχωρισμό από τους γονείς τους σαν μια σημαντική δυσκολία που αντιμετώπισαν: «Ήταν δύσκολη απόφαση αλλά αναγκαία ,να ξενιτευτείς με 3 παιδιά; αν δεν ήταν τα αδέρφια μου εκεί δεν θα πήγαινα, τα χωρία μας είναι άγωνα δεν μπορούσες να ζήσεις εδώ, εμείς ήμασταν 5 αδέρφια και είχαμε 5 στρέμματα χωράφια..δεν ζεις με τόσα χωράφια»(ζ5α), άλλοι τα θέματα υγείας που είχαν, « Είχα ατομικές δυσκολίες ασφάλεια δεν υπήρχε, με τους γιατρούς που είχα μπλέξει. στην αρχή δεν δουλειά δεν είχαμε ασφάλεια, έπρεπε να πληρώσω για ατομική ασφάλιση ,είχα θέματα υγείας από την αρχή που πήγα»(ζ2γ) άλλοι το αντικείμενο της εργασίας τους, Η δουλειά ήταν δύσκολη στο χυτήριο, αλλά έκανα υπομονή και έφυγα όταν έληξε η σύμβαση και έφυγα, ανέβηκα στο Αμβούργο . Αφού παντρεύτηκα στον Αμβούργο δούλεψα εκεί ως ξυλουργός και μετά πήγα στην Φρανκφούρτη και άνοιξα εστιατόριο, ήρθε μετά η γυναίκα και τα παιδιά και δουλέψαμε, οικογενειακή επιχείρηση ήταν.» (ζ3α) Τι να σου πω... Ήταν και δύσκολα ήταν και εύκολα, αλλά μετά ήμουν καλύτερος από τους Γερμανούς έδειχνα ενδιαφέρον, έπρεπε να μάθω την δουλειά γιατί αν δεν την γνώριζες κουραζόσουν και δυσκολευόσουν, έδειχνα ενδιαφέρον να μάθω την δουλειά.»(ζ4α) για άλλους η απόφαση να φύγουν υπήρξε δύσκολη «Ήταν παρά πολύ δύσκολο γιατί ήμουν μικρή δεν ήθελα να αποχωριστώ τον παππού κ την γιαγιά, αλλά η ανάγκη»(ζ3γ) «Ήταν λίγο δύσκολη, εγώ από την μαμά μου δεν είχα χωρίσει ποτέ, δεν πήγα όπως κάνουν ,πάνε Αθήνα , πάνε σπουδάζουν, πάνε έξω γυρνάνε . Ήμουν μες στο χωριό μου μαζί με τους γονείς μου ήμουν κλεισμένη, ύστερα πήγα σε ένα ξένο μέρος σε άγνωστο κόσμο, αλλά ευχαριστώ τον θεό που όλα ήρθαν βολικά(συγκίνηση)»(ζ6γ). Γενικά κάθε στάδιο που αφορά στην μετανάστευση είναι δύσκολο, από την αρχή έως το τέλος.

3.3 Γ κατηγορία: η τελική απόφαση και ο λόγος

Βάση κάποιων σημαντικών κριτηρίων εξαρτήθηκε και η απόφαση των ζευγαριών να πιστέψουν στην πατρίδα τους ή να μείνουν στην χώρα υποδοχής μόνιμα.

Και σε αυτήν την ενότητα φαίνεται πως τα ζευγάρια στην πλειοψηφία συμφωνούν με την τελική απόφαση, είτε να επιστρέψουν στην Ελλάδα, είτε να παραμείνουν στην χώρα μετανάστευσης. Ο λόγος της απόφασης εξαρτάται καθαρά από τα συγγενικά τους πρόσωπα, για άλλους είναι η φροντίδα των γονέων τους βασικός λόγος επιστροφής στην πατρίδα, αυτό βέβαια φαίνεται να έχει δυσαρεστήσει κάποιους «*Μετάνιωσα που επέστρεψα γιατί σήμερα θα ήταν πιο ταχτοποιημένα, μετάνιωσα...Γιατί είχαμε την γιαγιά και σχολειό δεν είχαμε εκεί*»(9ζ1γ) «*Τίποτα για μένα δεν ήταν πρόβλημα που γύρισα πίσω...Εδώ είχαμε τους γέρους τους γονείς και για εκείνους και για εμένα ,δεν αισθάνθηκα πώς να σου πω, όλο με στεναχώριες και αυτά ήμουν*»(ζ2γ) «*Εάν ήμουν τώρα 60 χρονών πάλι θα έφευγα στην Γερμανία...Αναγκάστηκα γιατί οι γονείς μου ήταν άρρωστοι και έδωσα το μαγαζί και σε έναν έλληνα και μετά το πούλησα*»(ζ3α) και για κάποιους η απόφαση τους εξαρτάται από την απόφαση των παιδιών τους «*Έχουμε επιστρέψει , δεν θα ήθελα να πάω πάλι στην Γερμανία...Επιστρέψαμε στην Ελλάδα γιατί έχουν επιστρέψει και τα παιδιά μας*»(ζ4γ) «*Δικαιώθηκα τακτοποίησα τα παιδιά μου ταχτοποιηθήκαμε...Μένω μισό χρόνο Ελλάδα και μισό Αμερική*»(ζ5α) «*Πολύ καλή απόφαση πήρα...Κάναμε τις ρίζες μας, τα παιδιά και τα εγγόνια μας, όπου ζεις και πατρίς, μόνο λησμονούμε τα μέρη που γεννηθήκαμε*»(ζ6α)

Η κουλτούρα των ελλήνων να υπηρετεί τον θεσμό της οικογένειας δεν αλλοιώθηκε ούτε επηρεάστηκε από τις άλλες κουλτούρες κατά την μεταναστευτική τους εμπειρία. Αποτελεί παραδοσιακά χρέος των Ελλήνων να φροντίζουν τους γονείς τους στα γεράματά τους και να μένουν δίπλα στα παιδιά τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα ιστορικά στοιχεία που αναφέρθηκαν στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, ζωντάνεψαν μέσα από τις μαρτυρίες όσων συμμετείχαν στην συνέντευξη. Το πόσο σημαντική αιτία υπήρξε η φτώχεια που βίωναν οι Έλληνες μεταπολεμικά, για την απόφαση τους να μεταναστεύσουν, έρχεται να επιβεβαιωθεί από τις μαρτυρίες των συμμετεχόντων. Ήταν θέμα επιβίωσης τελικά η απόφαση να φύγουν, όπως και τα οικονομικά προβλήματα και η ανεργία. Τα κράτη υποδοχής εκμεταλλεύτηκαν προς όφελος της οικονομικής τους ανάπτυξης, τις συγκυρίες, και απορρόφησαν σε απαιτητικά δύσκολες εργασίες, τους σωματικά υγιείς και νέους. Τα κράτη υποδοχής κάτω από την πίεση της ανάγκης για εργατικό δυναμικό, υπέγραψαν διακρατικές συμφωνίες που εξασφάλιζαν την μετακίνηση, την παροχή τροφής, στέγασης, διερμηνείας και ίδιων μισθών με τους ντόπιους. Αναπτύχθηκαν στρατηγικές νομιμοποίησης των εργατών, προσφέροντας παράλληλα ίσα εργασιακά δικαιώματα, διευκολύνσεις στην παροχή δανείων και άλλα μέτρα, που ενίσχυαν την μονιμότητα των μεταναστών. Η δυνατότητα κάλυψης όλων αυτών των αναγκών, αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για τον ταλαιπωρημένο Ελληνικό λαό να ταξιδέψει.

Το δύσκολο κομμάτι του αποχωρισμού το βίωσαν και οι γυναίκες που έμειναν πίσω, με το βάρος της ανατροφής των παιδιών τους, της υπευθυνότητας εξ' ολοκλήρου του σπιτιού και την ανησυχία για τον σύντροφο τους. Όταν ήρθε ο καιρός για την «οικογενειακή επανασύνδεση», οι δυσκολίες για τις γυναίκες συνεχίστηκαν, καθότι και εκεί ανέλαβαν και τον ρόλο της εργαζόμενης. Σαν μητέρες είχαν και την μεγαλύτερη ευθύνη για την φροντίδα των παιδιών τους. Για αυτό και αναγκάστηκαν να αποχωριστούν σε κάποιες περιπτώσεις τα παιδιά τους και να τα στείλουν πίσω στην γιαγιά και τον παππού. Ένα γεγονός που επαναπροσδιόρισε τον παραδοσιακό θεσμό της οικογένειας και στιγμάτισε τα παιδικά χρόνια πολλών παιδιών μεταναστών. Το σημαντικό είναι πως τα κράτη υποδοχής είχαν άρτια εκπαιδευτικά συστήματα και είχαν αναπτύξει κατάλληλους μηχανισμούς ένταξης των μαθητών στο εκπαιδευτικό περιβάλλον με συστήματα παράλληλης στήριξης και συμπληρωματικής εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας.

Η εργασία ήταν απαιτητική και δύσκολη, ότι απέρριπταν οι ντόπιοι ή όσοι από τους μετανάστες είχαν συμπληρώσει το απαραίτητο χρονικό διάστημα, έφευγαν σε αναζήτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας, και το βάρος έπεφτε στους νέους μετανάστες. Όσοι είχαν ήδη κάποιον συγγενή τους εκεί, φαίνεται να μπόρεσαν με μεγαλύτερη ευκολία να βρουν και σπίτι και δουλειά και σε κάποιες περιπτώσεις να υπάρχει μεταξύ τους ένα σύστημα αλληλοβοήθειας, ειδικά στην φροντίδα των παιδιών. Απαλλάσσοντας τους και από τις δύσκολες συνθήκες που υπήρχαν στα κέντρα υποδοχής. Η επικοινωνία με την πατρίδα γινόταν με γράμματα κυρίως. Το δίκτυο συγγενικών είχε εξελιχθεί, ήταν περισσότερο προσβάσιμη η πατρίδα για να την επισκεφτούν. Όπως επίσης, και το δίκτυο των τραπεζών είχε την ανάλογη βελτίωση με την αποστολή εμβασμάτων που έστελναν οι εργαζόμενοι σε συγγενείς τους, επωφελήθηκε και το Ελληνικό κράτος, παρόλο που είχε χάσει το εργατικό του δυναμικό.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώνεται πως τα ζευγάρια βίωσαν εξίσου την μεταναστευτική εμπειρία και τους απασχόλησαν, κατά προσέγγιση, τα ίδια πράγματα κατά την βίωση της εμπειρίας τους αυτής. Αυτό που μπορούμε να πούμε πως τους διαφοροποίησε, αλλά δεν αποτέλεσε δική τους απόφαση, είναι πως το βάρος αρχικά το επωμίστηκαν οι άντρες, γιατί αποτέλεσε και πολιτική απόφαση των κρατών να μεταναστεύσουν κυρίως οι άντρες. Οι γυναίκες υπήρξαν περισσότερο συναισθηματικές σε σχέση με τον αποχωρισμό από τους οικείους τους κατά την δική τους μετανάστευση και όσων αφορά την φροντίδα των παιδιών τους όσο υπήρξαν εργαζόμενες. Κατά τα άλλα οι ενέργειες, οι αποφάσεις και τα βιώματα τους βάρυναν εξίσου και τα δύο φύλα.

Η οργάνωση των ελλήνων της διασποράς σε κοινότητες και συλλόγους, σε κόμματα, σε ομάδες και σε ενορίες διατήρησε την πολιτισμική τους ταυτότητα, αν όχι αυτούσια όπως υπήρχε στην χώρα καταγωγής, σίγουρα με μεγάλη προσπάθεια να διατηρηθεί σε μεγάλο βαθμό. Από πολύ νωρίς οι Έλληνες κατάφεραν να αναπτύξουν όλες αυτές τις δομές και να διατηρήσουν την ελληνικότητα τους. Παρότι σήμερα ζει στην διασπορά η Τρίτη γενιά μεταναστών, οι πρώτοι μετανάστες κατάφεραν να θέσουν γερά θεμέλια στην συνέχεια της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού εν γένει.

Η αίσθηση προσωρινότητας που είχε το μεγαλύτερο ποσοστό στην απόφαση της μετανάστευσης, άρχισε με τα χρόνια να χάνεται. Παρότι οι εργαζόμενοι

δούλεψαν σκληρά και σε παραπάνω από μια δουλειά για να καταφέρουν να γυρίσουν πίσω σύντομα, θυσίασαν την ζωή τους, την καθημερινότητα τους και πάλεψαν σκληρά, η εμπειρία τους για τους περισσότερους διήρκησε μέχρι την συνταξιοδότηση τους. Η απόφαση τους εάν θα επιστρέψουν τελικά στην πατρίδα τους ή όχι δεν εξαρτήθηκε τελικά από τους ίδιους, αλλά την ανάγκη των συγγενών τους για αυτούς.

Ευελπιστώ με την έρευνα μου αυτή να συμβάλλω στην γνώση της μεταναστευτικής εμπειρίας των Ελλήνων κατά την περίοδο 1950-1970 και να εμπλουτίσω με τα δεδομένα της ανάλυσης μου, σημεία που δεν έχουν φωτιστεί στο παρελθόν. Κυρίως να αποτελέσει έμπνευση για περαιτέρω έρευνα από άλλους ερευνητές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Βιβλία

- Thompson, P. (2002). *Φωνές από το παρελθόν. Προφορική ιστορία*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Βεντούρα, Λ. (1999). *Έλληνες μετανάστες στο Βέλγιο*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Βερβενιώτη, Τ., Μπούσχοτεν Βαν Ρ., Ρεπούση Μ., Τσιώλης Γ. & Ανδρεάτου Χ. (2010). *Προφορικές Ιστορίες*. Κρήτη: Γραφοτεχνική Κρήτης Α.Ε.Ε
- Δαμηλάκου, Μ. (2004). *Έλληνες μετανάστες στην Αργεντινή. Διαδικασίες συγκρότησης και μετασχηματισμοί μιας μεταναστευτικής κοινότητας*. Αθήνα: Κ-GGRAPH.
- Δεληδημητρίου-Τσακμάκη, Ε. (2001). *Τα δέντρα που δεν ρίζωσαν*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Ίσαρη, Φ., Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας [ηλεκτρ. βιβλ.]* Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, 2018, από: <http://hdl.handle.net/11419/5826>.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Κυριαζή, Ν. (2003). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μουσούρου, Λ. (1991). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπενέκος, Δ. (2007). *Η βίωση της μετανάστευσης στην Γερμανία. Κείμενα και άνθρωποι*. Αθήνα: Τυπωθύτω.
- Μπουσχότεν, Βαν Ρ.(1997). *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900-1950)*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Μπουσχότεν, Βαν Ρ.(1998). *Περάσαμε πολλές πόρες κορίτσι μου...* Αθήνα: Πλέθρον.
- Παράσχου, Α. (2008). *Από τη ζωή των Ελλήνων στη Γερμανία*. Ρέθυμνο: Εργαστήριο διαπολιτισμικών και μεταναστευτικών μελετών (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
- Πασσερίνι, Λ. (1998). *Σπαράγματα του 20^{ου} αιώνα. Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία*.

Αθήνα: Νεφέλη.

Τραγάκη, Α., Μπάγκαβος, Χ., Ντούνιας, Δ. (2015). *Περί δημογραφίας και πληθυσμιακών εξελίξεων*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, 2018, από: <http://e-book.ddounas.com/joomla>.

Τσιώλης, Γ. (2008). Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Από την πολεμική των «παραδειγμάτων» στις συνθετικές προσεγγίσεις; Στο Μ.Δαφέρμος, Μ.Σαματάς, Μ.Κουκουριτάκης & Σ.Χιωτάκης (επιμ.) *Οι κοινωνικές επιστήμες στον 21ο αιώνα. Επίμαχα θέματα και προκλήσεις*. Αθήνα: Πεδίο.

Τσιώλης, Γ. (2006). *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

Άρθρα

Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική Έρευνα σε Έξι Εύκολα Βήματα: Η Επιστημολογία, οι Μέθοδοι και η Παρουσίαση. *Νοσηλευτική*, 46(1):88-98.

Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Α. Ε. (2008). Μεθοδολογία Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες και Συνεντεύξεις. *Open Education*, 4(1):1-10.

Τσιώλης, Γ. (2018), Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές – Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης*. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής έρευνας. Σελ. 97-125.

Ηλεκτρονικές

Ριμπά, Δ. (2017, Απριλίου 29). Αφιέρωμα: Τα πέτρινα χρόνια των Ελλήνων εργατών (Γκασταρμπάιτερ) στην Γερμανία, ο ρατσισμός και η αφομοίωση σαν σήμερα το 1964. *Athensmagazine*. Ανακτήθηκε 5 Ιανουαρίου 2018 από

<http://www.athensmagazine.gr/article/retromania/278994-afierwma-ta-petrina-xronia-twn-ellhnwn-ergatwn-gkastarmpaiter-sthn-germania-o-ratsismos-kai-h-afomoiwsh-san-shmera-to-1964>

Η περίπτωση των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία. (2015, Σεπτέμβριος 27).
Ανακτήθηκε από

<https://www.rizospastis.gr/page.do?publDate=27/9/2015&id=15973&pageNo=17>

Το ψωμί της ξενιτιάς είναι πικρό. (χωρίς ημερομηνία). Ανακτήθηκε από

<https://www.mixanitouxronou.gr/manoula-den-tha-skipso-to-kefali-tha-kano-ikogenia-ke-isos-apoktiso-ilektriko-plintirio-sparaktiko-ke-perifano-gramma-tis-koris-apo-tin-xenitia-i-sigklonistiki-ergasia-ton-mathiton-tou-gimnas/>

Λινάρδου, Γ. (2014 , Ιανουαρίου 5). Η Ελλάδα «ξαναπληγώνει» τα παιδιά της.

Enet Ελευθεροτυπία gr. Ανακτήθηκε 5 Ιανουαρίου 2018 από

<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=407845>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

	ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ: ΖΕΥΓΑΡΙ 1	
ΚΩΔΙΚΟΙ	ΑΝΤΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
1. ΛΟΓΟΙ	Η φτώχεια, βιοποριστικοί	Γιατί ήταν ο σύζυγος εκεί και

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	λόγοι, επιρροή από τους άλλους που μετανάστευσαν	οικονομικοί λόγοι
2. ΠΡΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΕΠΙΛΟΓΗ	Γερμανία, γιατί πήγαιναν και άλλοι γνωστοί εκεί	Γερμανία, ήδη ήταν ο σύζυγος μετανάστης εκεί
3. ΕΡΓΑΣΙΑ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ	Εργάτης σε εργοστάσιο με σύμβαση, όχι καλός μισθός στην αρχή	Εργάτρια σε εργοστάσιο
4. ΚΑΤΟΙΚΙΑ	Ενοικιαζόμενη από το εργοστάσιο «παράγκα»	Ενοικιαζόμενη
5. ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ-ΑΣΧΗΜΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	Κανένα πρόβλημα, ευχαριστημένος από τις συνθήκες	Δυσκολία προσαρμογής, έπειτα ευχαριστημένη
6. ΠΑΙΔΙΑ-ΦΥΛΑΞΗ	Τρία παιδιά, το ένα γεννημένο Γερμανία, φύλαξη από την μητέρα του	Τρία παιδιά, φύλαξη από την πεθερά της, που μετανάστευσε για τον λόγο αυτόν
7. ΓΛΩΣΣΑ	Μικρή περίοδος ως μετανάστης, όχι και τόσο καλή εκμάθηση της γλώσσας.	Ικανοποιητική, στα πλαίσια της συνεννόησης
8. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	Δυσκολία με τα παιδιά, δυσκολία στην μόρφωση τους	Δυσκολία στην μόρφωση και το μέγλωμα των παιδιών
9. ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ -ΓΙΑΤΙ	Επέστρεψε γιατί βρήκε μόνιμη δουλειά στην Ελλάδα και επειδή είχε την έννοια της μητέρας του	Βρήκε δουλειά ο σύζυγος και επέστρεψαν στη Ελλάδα. Μετανοιωμένη για την επιλογή αυτή

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ: ΖΕΥΓΑΡΙ 2

ΚΩΔΙΚΟΙ	ΑΝΤΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
1. ΛΟΓΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	Οικονομικοί λόγοι	Βιοποριστικοί λόγοι
2. ΠΡΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΕΠΙΛΟΓΗ	Γερμανία δυο χρόνια και Αυστραλία επτά, ήταν στην Αυστραλία οι αδερφές του	Αυστραλία, ήταν οι αδερφές του συζύγου μετανάστριες εκεί.
3. ΕΡΓΑΣΙΑ- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ	Εργάτης σε καζίνο, καλές αποδοχές	Εργάτρια
4. ΚΑΤΟΙΚΙΑ	Ιδιοκτήτης κατοικίας, αλλά νοίκιαζε ένα σπίτι μαζί με την αδερφή του	Νοίκιαζαν ένα δωμάτιο στο σπίτι της αδερφής του συζύγου, αλλά είχε ιδιόκτητη κατοικία
5. ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ- ΑΣΧΗΜΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	Ευχαριστημένος	Δεν ένοιωσε ίση, αλλά αναγκάστηκε να το παραβλέψει
6. ΠΑΙΔΙΑ- ΦΥΛΑΞΗ	Άτεκνος	Άτεκνη
7. ΓΛΩΣΣΑ	Δυσκολία εκμάθησης	Ικανοποιητικά καλά
8. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	Δεν αντιμετώπισε δυσκολίες	Θέματα υγείας και ασφάλισης
9. ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ	Δεν είχε υποχρεώσεις στο κράτος υποδοχής που να τον δέσμευαν, έπρεπε να επιστρέψει για να κοιτάξει τους γέρους γονείς του	Ήθελε να επιστρέψει για να φροντίσει τους γονείς του συζύγου της ,αλλά και γιατί ήταν δυστυχημένη εκεί.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ: ΖΕΥΓΑΡΙ 3

ΚΩΔΙΚΟΙ	ΑΝΤΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
1. ΛΟΓΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	Οικονομικοί λόγοι	Βιοποριστικοί λόγοι
2. ΠΡΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΕΠΙΛΟΓΗ	Γερμανία, είχε έναν θείο που του έκανε πρόσκληση	Γερμανία, υπήρχαν συγγενείς
3. ΕΡΓΑΣΙΑ- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ	Ξυλουργός και μετά ιδιοκτήτης εστιατορίου, καλές απολαβές	Εργάτρια και μετά στο εστιατόριο του συζύγου
4. ΚΑΤΟΙΚΙΑ	Ενοικιαζόμενη κατοικία	Ενοικιαζόμενη κατοικία
5. ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ- ΑΣΧΗΜΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	Ευχαριστημένος, το κράτος τους είχε ανάγκη	Ευχαριστημένη, βρήκε ανθρώπους που την στήριζαν
6. ΠΑΙΔΙΑ- ΦΥΛΑΞΗ	Δυο παιδιά, το ένα το άφηναν όλη την εβδομάδα να το φροντίζει μια γερμανίδα 10 χιλ. μακριά, το είχαν μόνο το σαββατοκύριακο μαζί τους.	Δυο παιδιά, το ένα το άφηναν όλη την εβδομάδα να το φροντίζει μια γερμανίδα 10 χιλ. μακριά, το είχαν μόνο το σαββατοκύριακο μαζί τους.
7. ΓΛΩΣΣΑ	Ευκολία εκμάθησης	Ευκολία στην εκμάθηση της γλώσσας
8. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	Η φροντίδα του παιδιού τους	Η φροντίδα των παιδιών της και ο αποχωρισμός από αυτά
9. ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ	Αναγκάστηκε να επιστρέψει για να φροντίσει τους γονείς του, αν είχε την ευκαιρία θα ξαναεπέστρεφε στην Γερμανία	Ήθελε να επιστρέψει για να φροντίσει τους γονείς του συζύγου της ,ένοιωθε λαχτάρα να επιστρέψει.

	ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ: ΖΕΥΓΑΡΙ 4	
ΚΩΔΙΚΟΙ	ΑΝΤΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
1. ΛΟΓΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	Οικονομικοί λόγοι	Βιοποριστικοί λόγοι
2. ΠΡΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΕΠΙΛΟΓΗ	Γερμανία, είχε έναν αδερφό που του έκανε πρόσκληση	Γερμανία, ήταν ο σύζυγος εκεί
3. ΕΡΓΑΣΙΑ- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ	Εργάτης σε εργοστάσιο χημικών, καλές απολαβές	Καθαρίστρια
4. ΚΑΤΟΙΚΙΑ	Αρχικά έμενε στα Χαϊμ, αφού μετανάστευσε και η σύζυγος βρήκαν ενοικιαζόμενη κατοικία από το εργοστάσιο	Ενοικιαζόμενη κατοικία
5. ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ- ΑΣΧΗΜΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	Ένοιωθε ξένος χωρίς την υπηκοότητα	Ένοιωθε ξένη, αλλά μετά το συνήθισε
6. ΠΑΙΔΙΑ- ΦΥΛΑΞΗ	Τρία παιδιά, φροντίδα μόνο του το ζευγάρι	Τρία παιδιά, τα φρόντιζαν οι ίδιοι
7. ΓΛΩΣΣΑ	Μέχρι σήμερα δεν την γνωρίζει	Δεν την έμαθε από αμέλεια
8. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	Υπήρχαν δυσκολίες, όμως έδειχνε ενδιαφέρον για την δουλειά και αυτό το εκτιμούσε ο εργοδότης	Η φροντίδα των παιδιών της και ο αποχωρισμός από αυτά για ένα χρονικό διάστημα, η ανησυχία για αυτά
9. ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ	Επέστρεψε γιατί επέστρεψαν και τα παιδιά	Επέστρεψε γιατί επέστρεψαν και τα παιδιά της στην Ελλάδα

	του, νοιώθει ικανοποίηση που μπόρεσε να τακτοποιήσει τα παιδιά του	
--	--	--

	ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ: ΖΕΥΓΑΡΙ 5	
ΚΩΔΙΚΟΙ	ΑΝΤΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
1. ΛΟΓΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	Οικονομικοί λόγοι, εξαπατήθηκε οικονομικά και δεν ήθελε να επιστρατευθεί	Για καλύτερο μέλλον για τα παιδιά
2. ΠΡΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΕΠΙΛΟΓΗ	Αμερική, είχε αδέρφια και την μητέρα του εκεί	Αμερική, ήταν ο σύζυγος εκεί
3. ΕΡΓΑΣΙΑ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ	Αρχικά στις πιτσαρίες των αδερφών του μετά ιδιόκτητο εστιατόριο, πολύ καλές απολαβές	Στην αρχή μοδίστρα, μετά στο εστιατόριο τους.
4. ΚΑΤΟΙΚΙΑ	Έχει δική του κατοικία	Ιδιοκτήτη κατοικία
5. ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ-ΑΣΧΗΜΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	Στην Αμερική υπάρχουν μόνο άσπροι και μαύροι, δεν ένοιωσε ρατσισμό	Ένοιωθε ξένη, αλλά μετά το συνήθισε
6. ΠΑΙΔΙΑ-ΦΥΛΑΞΗ	Τρία παιδιά, ήταν μεγάλα όταν μετανάστευσαν και ανεξάρτητα	Τρία παιδιά, ήταν μεγάλα όταν μετανάστευσαν και ανεξάρτητα
7. ΓΛΩΣΣΑ	Δεν την γνωρίζει καλά, ότι έμαθε από τους υπαλλήλους του στο εστιατόριο	Η συναναστροφή με Έλληνες αποτέλεσε ανασταλτικός παράγοντας για την εκμάθηση της γλώσσας, όμως με τα χρόνια και την συναναστροφή

		με γηγενής η κατάσταση βελτιώθηκε
8. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	Δύσκολη η απόφαση της μετανάστευσης με τρία παιδιά αλλά αναγκαία	Δεν αντιμετώπισε ιδιαίτερες δυσκολίες
9. ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ	Μισό χρόνο μένει Ελλάδα και μισό Αμερική, κατοικούν τα παιδιά του εκεί, νοιώθει δικαιωμένος για την απόφαση του	Μισό χρόνο μένει Ελλάδα και μισό Αμερική, κατοικούν τα παιδιά της εκεί

	ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ: ΖΕΥΓΑΡΙ 5	
ΚΩΔΙΚΟΙ	ΑΝΤΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
1. ΛΟΓΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	Βιοποριστικοί λόγοι	Λόγοι βιοποριστικοί
2. ΠΡΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΑΥΤΗ Η ΕΠΙΛΟΓΗ	Καναδά, είχε τον αδερφό του	Καναδά, ήταν εκεί τα αδέρφια του συζύγου της
3. ΕΡΓΑΣΙΑ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ	Αρχικά μάζευε και πουλούσε σκουλήκια, καθαριστής και μετά εργάτης σε εργοστάσιο με καπάκια, καλές απολαβές	Σε εργοστάσιο με μπουκάλια, εργάτρια, όχι και πολύ καλές απολαβές, εξαιτίας της γλώσσας.
4. ΚΑΤΟΙΚΙΑ	Αρχικά έμενε σε ένα σπίτι με τον αδερφό του ιδιόκτητο, μετά αγόρασε δική του κατοικία	Ιδιοκτήτη κατοικία
5. ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ-ΑΣΧΗΜΗ	Θεωρεί τον Καναδά το καλύτερο μέρος στον	Ένοιωθε όμορφα και ικανοποιητικά από τις παροχές

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	κόσμο, γιατί εάν προσαρμοστείς με τους νόμους, το κράτος σου δίνει ότι επιθυμείς	του κράτους.
6. ΠΑΙΔΙΑ-ΦΥΛΑΞΗ	Τρία παιδιά, τα φρόντιζε η γυναίκα του αδερφού του	Τρία παιδιά, μοιραζόταν την φροντίδα των παιδιών της και των ανιψιών της με την συνύφανα της ,ανάλογα τις βάρδιες εργασίας.
7. ΓΛΩΣΣΑ	Δυσκολεύτηκε αλλά την έμαθε	Ακόμη δυσκολεύεται γιατί συναναστρέφεται κυρίως με Έλληνες και παρακολουθεί ελληνικά τηλεοπτικά κανάλια
8. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	Δυσκολία στην προσαρμογή της κόρης του	Δυσκολία να αποχωριστεί την μητέρα της και τους δικούς ανθρώπους
9. ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ	Μένει μόνιμα Καναδά μαζί με τα παιδιά και τους συγγενείς του, νοιώθει ικανοποίηση	Κατοικεί μόνιμα στον Καναδά, νοιώθει ικανοποιημένη από την ζωή της εκεί.

Οδηγός συνέντευξης

Η απόφαση της μετανάστευσης αποτελεί μια σκληρή διαδικασία για το άτομο και την οικογένεια του. Τα δύσκολα μεταπολεμικά χρόνια υποχρέωσαν κάποιους ανθρώπους να πάρουν την απόφαση της ξενιτιάς, αλλάζοντας ριζικά την ζωή τους και τις ζωές των οικογενειακών τους προσώπων. Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί να αναδείξει τις βιωματικές εμπειρίες των ατόμων που μετανάστευσαν μετά την μεταπολεμική περίοδο, να αναδείξει τις

συνθήκες κατά τις οποίες τα άτομα πήραν την απόφαση να μεταναστεύσουν και κατά πόσο η απόφαση αυτή επηρέασε τα οικογενειακά, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα τους.

«Μετανάστευση Ελλήνων στο εξωτερικό τις δεκαετίες 1950-1960. Μια αποτύπωση της μεταναστευτικής εμπειρίας».

Ενότητα 1

- 1.1 Όνομα
- 1.2 Φύλο
- 1.3 Ηλικία
- 1.4 Τόπος γέννησης
- 1.5 Χρονολογία γέννησης
- 1.6 Μορφωτικό επίπεδο
- 1.7 Τόπος μετανάστευσης
- 1.8 Χρονολογία μετανάστευσης
- 1.9 Αριθμός ετών ως μετανάστης
- 1.10 Παιδιά
- 1.11 Τόπος κατοικίας των παιδιών
- 1.12 Σπουδές παιδιών
- 1.13 Ιδιόκτητη ή ενοικιασμένη κατοικία
- 1.14 Επάγγελμα
- 1.15 Αριθμός ετών εργασίας

Ενότητα 2

- 2.1 Πότε αποφασίσατε να μεταναστεύσετε;
- 2.2 Ποιος/οι ήταν ο/οι λόγος/οι της απόφασης σας;

- 2.3 Σας επηρέασε κάποιος στην απόφαση αυτή;
- 2.4 Είχατε δημιουργήσει οικογένεια όταν πήρατε την απόφαση;
- 2.5 Είχατε παιδιά τότε;
- 2.6 Ο/η σύζυγος ήταν σύμφωνος/η;
- 2.7 Πόσο δύσκολο ήταν να αποφασίσετε να αφήσετε την πατρίδα σας;
- 2.8 Υπήρχαν κάποια κριτήρια για να πάτε στη συγκεκριμένη χώρα;
- 2.9 Περάσατε από κάποιες ιατρικές εξετάσεις;
- 2.10 Γνωρίζατε εκ των προτέρων που θα εργαστείτε;
- 2.11 Με ποιο μέσο ταξιδέψατε για πρώτη φορά;
- 2.12 Ήρθε και ο/η σύζυγος μαζί σας;
- 2.13 Με ποιο κριτήριο επιλέξατε την χώρα υποδοχής;
- 2.14 Υπήρχαν οικεία άτομα στην χώρα υποδοχής;

Ενότητα 3

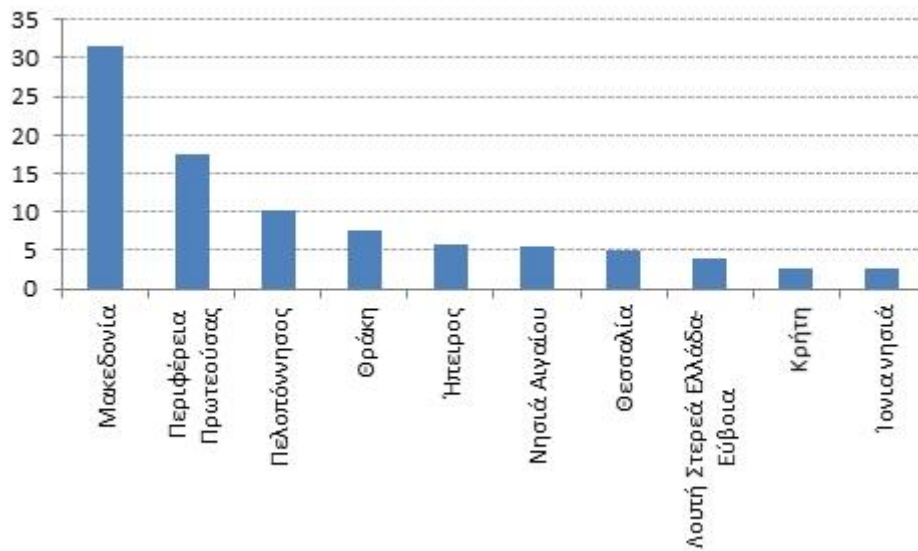
- 3.1 Πως σας αντιμετώπισαν στην χώρα υποδοχής;
- 3.2 Μείνατε αρχικά σε κάποιο κέντρο φιλοξενίας;
- 3.3 Σας ήταν εύκολο να βρείτε εργασία και κατοικία;
- 3.4 Σας βοήθησε κάποιος σε αυτό;
- 3.5 Μάθατε εύκολα την γλώσσα;
- 3.6 Πόσο ευχαριστημένοι ήσασταν από τις συνθήκες που βρήκατε εκεί;
- 3.7 Ήταν οι οικονομικές απολαβές ικανοποιητικές;
- 3.8 Εργαζόταν και ο/η σύζυγος σας;
- 3.9 Δημιουργήσατε οικογένεια;
- 3.10 Ποιες δυσκολίες είχατε στο να μεγαλώσετε τα παιδιά σας;
- 3.11 Ποιος τα φρόντιζε όταν εσείς δουλεύατε;
- 3.12 Πόσο βοηθούσε το κράτος σ' αυτό;
- 3.13 Πόσο εύκολο σας ήταν να μεγαλώσετε τα παιδιά σας σε μια ξένη χώρα;

- 3.14 Κρατήσατε συχνές επαφές με την πατρίδα σας;
- 3.15 Δεχθήκατε ρατσιστική αντιμετώπιση;
- 3.16 Πως νοιώθετε σήμερα για την απόφαση που πήρατε τότε;

Ενότητα 4

- 4.1 Πόσα χρόνια λείπατε/λείπετε από την πατρίδα σας;
- 4.2 Θα θέλατε να επιστρέψετε;
- 4.3 Ποιος είναι ο λόγος της απόφασης σας να παραμείνετε/επιστρέψετε;
- 4.4 Έχετε αφήσει συγγενείς σας στην χώρα υποδοχής /προέλευσης;
- 4.5 Διατηρείτε επαφές με την χώρα υποδοχής;
- 4.6 Τι σας έλειψε από τον τόπο σας όσο καιρό λείπατε στο εξωτερικό;
- 4.7 Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να προσθέσετε;

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

	Μετανάστευση	Παλιννόστηση	Λόγος Παλιννόστησης/ Μετανάστευση (%)
Υπερπόντιες χώρες	438.992	57.528	13,1
ΗΠΑ	142.858	15.991	11,2
Άλλες υπερπόντιες	296.134	41.537	14,0
Ευρωπαϊκές χώρες	758.291	163.858	21,6
Γερμανία	638.141	136.544	21,4
Άλλες ευρωπαϊκές χώρες	120.150	27.314	22,7
Μεσογειακές χώρες	30.590	6.972	22,8
Σύνολο	1.236.290	237.524	19,2

	Σύνολο	Υπερπόντιες χώρες	Ευρωπαϊκές χώρες	Μεσογειακές χώρες	Δεν δήλωσαν
1955	29.787	19.766	6.068	3.417	536
1956	35.349	23.147	7.780	4.181	241
1957	30.428	14.783	13.046	2.415	184
1958	24.521	14.842	6.507	2.998	174
1959	23.684	13.871	6.713	2.696	404
1960	47.768	17.764	26.927	2.848	229
1961	58.837	17.336	39.564	1.730	207
1962	84.054	21.959	60.754	1.141	200
1963	100.072	24.459	74.236	1.113	264
1964	105.569	25.327	79.489	696	57
1965	117.167	29.035	87.242	795	95
1966	86.896	33.093	53.050	626	127
1967	42.730	26.323	15.658	664	85
1968	50.866	25.891	23.501	746	728
1969	91.552	28.425	62.392	571	164
1970	92.681	24.153	68.106	244	178
1971	61.745	18.690	42.552	194	309
1972	43.397	13.239	29.089	196	873
1973	27.525	11.706	15.131	182	506
1974	24.448	12.380	10.891	442	735
1975	20.330	8.806	10.095	920	509
1976	20.374	8.155	10.238	1.036	945
1977	16.510	5.842	9.262	739	667
Σύνολο	1.236.290	438.992	758.291	30.590	8.417

Arbeitsamt Darmstadt

Arbeitsvertrag

200/129/50/4 'ΑΤΟΜΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΙΣ 'ΕΡΓΑΣΙΑΣ

21. 9. 66

15

für die Beschäftigung eines griechischen Arbeitnehmers
Διά τήν απασχόλησιν Έλληνος εργαζομένου

VEITH FIRELLI
AKTIENGESELLSCHAFT
6128 Höchst / Odw., Postf. 17

Zwischen
Μεταξύ

vertreten durch
αντιπροσωπευομένου υπό

und
καί

geb. im Jahre
γεννηθέντος τό έτος

wohnhaft in
κατοικου

(Arbeitgeber)
(Εργοδότης)

den Vorstand

(Arbeitnehmer)
(Εργαζομένου)

Galatzi/Griechenland

Familienstand:
οικογενειακή κατάσταση:

ledig / verheiratet / verwitwet / geschieden *)
άγαμος / έγγαμος / χήρος / διαζευχόμενος α)

Το γράμμα μιας μετανάστριας

Χριστίνα Φουρκαλίδη, το γράμμα μιας μετανάστριας
Πολυαγαπημένη μου μητέρα, σε χαιρετώ με συγκίνηση. Μητέρα, λείπω τέσσερις μήνες τώρα από το σπίτι και δυστυχώς δεν είχα ούτε χρό-

νο, ούτε τα χρήματα για να σου γράψω. Είναι δύσκολο εδώ στην Αμερική, δεν είναι εύκολο να βρεις δουλειά, ούτε κατάλυμα. Το φαγητό είναι ακριβό και οι άνθρωποι αφιλόξενοι. Δεν θέλουν τους ξένους μητέρα, μας κοιτούν με απέχθεια, λες και είμαστε παράσιτα. Μας απρώνουν στο δρόμο, μας συκοφαντούν και μας διώχνουν. Είναι δύσκολο στην ξενιτιά μητέρα... Πριν από μερικές βδομάδες με πήραν σε ένα πλουσιόσπιτο, να υπηρετώ χρέη καθαριστριας. Σκληρό το αφεντικό, συνεχώς φωνάζει και όμα δεν καθαρίσω καλά, τρώω και κανέναν μπάσο και μετά με βάζει και το ξανακάνω... Η αφεντικίνα είναι καλή γυναίκα, με βοηθάει να μάθω τη γλώσσα, μου δείχνει και κανένα δικό της παλι-

όρουκο να φοράω και κάποιες φορές με κερνάει και κανένα ζαχαρωτό. Να δεις μητέρα κάτι φαγητά που κάνουν εδώ... Μας βάζουν σ' ένα μικρό σπιτάκι στον κήπο και κοιμόμαστε μαζί με τη μαγειρίσα και την παραμόνα. Δεν καταλαβαίνω καλά τη γλώσσα ακόμη, όμως με βοηθάνε και οι άλλες γυναίκες. Είναι κι αυτές απ' την Ελλάδα μητέρα. Είναι καλύτερα εδώ απ' την πατρίδα, οι άνθρωποι δεν πεθαίνουν από τη φυματίωση, ούτε πεινάνε και όσοι είναι πολλά χρόνια εδώ έχουν κάνει λεφτά... Η Μαρία μητέρα, η καμαριέρα, η γυναίκα του Βασίλη, γεννήσε χθες ένα υγιέστατο αγόρακι, με γιατρό στο σπίτι, κανονικό γιατρό... **Οι γυναίκες μητέρα**

εδώ δεν πεθαίνουν στη γέννα και τα παιδιά τα προσέχουν οι γιατροί. Μανούλα, δε θέλω να λυπάσαι για μένα... Μου λείπει το ξέρεις και εσύ και το σπίτι μας και ο πατέρας και τα αδέρφια μου. Θα δεις μάνα, θα φανώ δυνατή, δε θα σκύψω το κεφάλι... Κάποια μέρα μάνα, θα έχω κι εγώ τη δική μου οικογένεια, το δικό μου σπίτι κι ίσως να έχω κι εγώ ηλεκτρικό πλυντήριο, όπως οι άλλες γυναίκες εδώ... Μάνα να μου φιλήσεις την Αργυρούλα και τον Μανωλάκη, τον πατέρα και τη γιαγιά την Αναστασούλα... Να της πεις πως μου λείπει... Να ξέρετε πως σας αγαπάω όλους πολύ και σας σκέφτομαι κάθε λεπτό. Σε φιλώ μητέρα, με αγάπη η κόρη σου...

